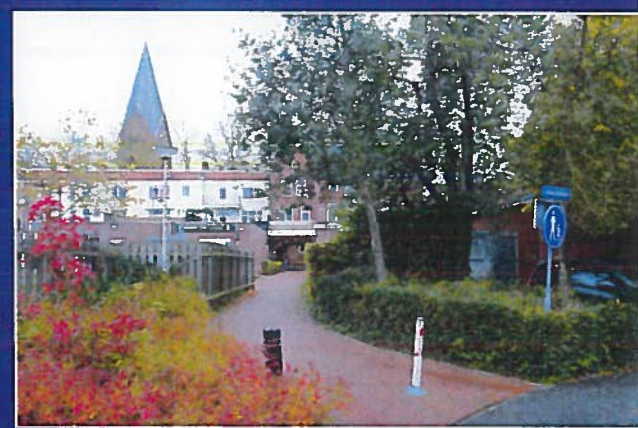

Harens Old Goud

Bij de tijd over
Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren

Harense
Historische Kring
Old Go

Harens Historische Kring Old Go

Oprichtingsjaar	2010
Doelstelling	Het bevorderen van de belangstelling voor en het bundelen en publiceren van kennis over de geschiedenis van de voormalige gemeente Haren
Activiteiten	Lezingen, Excursies, Rubriek in Haren de Krant, presentatie en promotie op markten en andere evenementen
Werkgroepen	Digitaal fotoarchief, contactpersoon: Karel Eisses en Karel Gerbers Open Monumentendag, contactpersoon: Henk Bazuin
Bezoekerscentrum/ Archief	Oude Brinkweg 12a, Haren (boven de judoschool), iedere 1ste donderdag van de maand geopend van 14.00 tot 16.00 uur. In juli en augustus gesloten
Samenwerking	Old Go is lid van de Culturele Raad Haren. Verder werkt ze samen met de Harense Historische Commissie en Stichting Klooster Yesse
Bestuur	Voorzitter: Eppo van Koldam Secretaris: Henk Dröge Penningmeester: Henk Bazuin Bestuursleden: Henk Abbring Bestuurslid (PR): Hermien Noordhoff
Postadres	H. Dröge, Scheperweg 44 9751 RR Haren
Email	info@oldgo.nl
Website	www.oldgo.nl Webmaster: Dick Schaap Email: webmaster@oldgo.nl
Lidmaatschap	Opgeve lidmaatschap via www.oldgo.nl Individueel lidmaatschap: € 17,50 Gezin: € 27,50 per jaar Het lidmaatschap kan op elk moment ingaan en is geldig voor het lopende jaar Opzeggingen moeten vóór 1 december worden gemeld
Bankrekening	NL 86 RABO 0157 0712 86 t.n.v. Harense Historische Kring Old Go

Colofon

Harens Old Goud is een uitgave van de Harense Historische Kring Old Go en verschijnt 2x per jaar in juni en december

Redactie: Henk Bazuin, Annemiek Bos, Trijnie Brunt, Dick van Nieulande en Roelof van Wijk
Email: redactie@oldgo.nl

Opmaak en druk: Drukkerij G. van Ark, Haren

Losse nummers, zolang de voorraad strekt, € 4,- per stuk

Copyright © Harense Historische Kring Old Go
ISSN : 2405-5948

De redactie behoudt zich het recht voor artikelen aan te passen

Overname van (gedeelten) van artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	3
Van de redactie	4
Wat was en nog komt	4
Burgemeestersbuurt in Haren	5
Duitse oorlogsgraven	8
Het Instituut tot Onderwijs van Blinden in Haren	10
Na 75 jaar nog altijd in gedachten bij hun schoolvrienden ..	12
Groeit Haren uit tot zuidelijk koopcentrum van Groningen? ..	14
Open Monumentendag 2019	16
Monnikenwerk	18
Feesten in de kerk, samenvatting van de lezing door ds. Oosterdijk	20
Meindert Gerben Eelkema, wie kent hem (niet)?	22
Jonge geschiedenis: 1965	24
Twee naamloze paadjes	26
Foto's van winkels op nieuwe locaties	27

Van de voorzitter

Toen ik in de eerste klas van de lagere school zat, leerde de juf ons een belangrijke regel 'wat je belooft, moet je doen'. Regelmatig dreunde de gehele klas van ruim 30 kinderen die regel op. Het is mij altijd bijgebleven.

Ook als bestuur van Old Go proberen we te doen wat we hebben beloofd. Zo heb ik in mijn bijdrage dit voorjaar aangekondigd, dat we de renovatie van de website oldgo.nl dit jaar wilden afronden. Het heeft wat zweet en (bijna) tranen gekost, maar het resultaat mag er zijn. De website oldgo.nl is het verzamelpunt geworden van alle historische informatie over de gemeente Haren. Zelf heb ik Hermien Noordhoff mogen assisteren bij het inbrengen van vele gegevens. En als je dan ziet wat de afgelopen jaren allemaal door de leden van Old Go is geschreven en uitgezocht, kan ik maar één ding zeggen: "petje af". We denken nu na hoe we alle informatie nog wat toegankelijker kunnen maken.

De Open Monumentendag annex Dag van de Harener Geschiedenis op 14 september 2019 was – mede door de fantastische inzet van Henk Bazuin - organisatorisch een succes, maar de belangstelling viel wat tegen. Wij zullen daar lering uit trekken en kijken hoe we in 2020 de Open Monumentendag gaan organiseren. Wellicht is de periode van het jaar niet zo gunstig. Er zijn zo vlak na de schoolvakantie al veel andere activiteiten, maar als we aan willen blijven sluiten bij de landelijke dag, kunnen we niet anders.

Als u dit leest is ons lezingenseizoen al weer begonnen. Aly Bakker en Auke van der Woud hebben de aftrap verricht met een leerzame avond over de wegen in onze gemeente. Op 21 januari a.s. volgt een lezing van Sipke de Wind over bevrijding van Haren vanuit Duits perspectief. Ik heb net een lezing van Sipke bij mogen wonen over het Duits garnizoen in Groningen en het is verbazingwekkend hoeveel informatie Sipke heeft. Ik verheug me dus al op zijn verhaal over Haren. De lezing van Sipke labelen we ook als een bijdrage van Old Go aan het Harense programma '75 jaar vrijheid'. Er zullen nog meer activiteiten volgen. Op 27 februari a.s. zal Jim Klingers in aansluiting op de ledenvergadering een lezing houden over het huis de Groninger Punt te Glimmen.

In januari 2020 bestaat Old Go 10 jaar. We hebben als bestuur besloten hier op onze jaarvergadering op 27 februari 2020 in de Hoeksteen te Noordlaren gepaste aandacht aan te schenken. Wij zullen u dus niet oproepen om verkleed in historische kledij achter een (helaas niet meer bestaand) Harens muziekkorps een zegetocht te maken door het dorp. Wel is dit de plek om van mijn kant hulde te betuigen aan de bestuurders van het eerste uur. Zij hebben het voor elkaar gekregen om van Old Go een bloeiende vereniging te maken met een vaste plek in het cultuurlandschap van Haren, Glimmen, Onnen en Noordlaren. Aan ons is het de taak deze verworvenheid te koesteren en uit te bouwen.

Ik zie u graag op 21 januari 2020 om 20.00 uur in Astoria te Haren en op 27 februari 2020 om 19.30 uur in de Hoeksteen te Noordlaren.

Eppo van Koldam

**Het bestuur
en de redactie
wensen u prettige
feestdagen en
een gezond 2020**

Kloostergracht Yesse

Van de redactie

Voor u ligt het kerstnummer van Harens Old Goud. Kerstmis, koud buiten, warm binnen, zo hoort dat toch te zijn nietwaar? Het is nu de tijd voor verhalen. Lang of kort, saai of spannend. Dat doet er niet toe. In elk goed verhaal zit altijd wel een kern of draaipunt dat zijn betekenis mede krijgt door het verhaal eromheen, de context. Zo begint het traditionele kerstverhaal met de volkstelling van keizer Augustus en eindigt vaak met de aanbidding door de herders. Je zou je kunnen voorstellen dat in de korte volksvertelling ook de Annunciatie, de aankondiging aan Maria van de geboorte van Jezus, en de aanbidding van de wijzen uit het oosten worden meegenomen. Die context geeft toch meer inzicht in de betekenis van wat er toen in Bethlehem gebeurde. Zo'n uitbeelding van het kerstverhaal is te zien in het klooster Ter Apel boven het priestergestoelte (sedi- lia), waar tijdens de mis de prior met zijn twee assistenten op het priesterkoor konden plaatsnemen.

De redactie probeert datgene wat er zoal indertijd in Haren gebeurde te vangen in een groter verband. Dat lukt niet altijd en hoeft ook niet altijd. Maar louter een opsomming van feiten en incidenten brengt je niet dichterbij de gemeenschap die Haren was. Ze laten immers niet zien dat de Harener geschiedenis vaak deel uit maakte of raakvlakken had met de loop der dingen elders in de regio of zelfs buiten de regio. Haren was in zekere zin toch groter dan "Haren alleen".

Versiering van priestergestoelte in klooster Ter Apel

De redactie wil dat niet alleen doen. U weet het eigenlijk wel, wij vragen geregeld input van de leden van de vereniging. En nu we het over Kerstmis hebben, hoe vierde u vroeger het Kerstfeest? We zien uw verhalen graag tegemoet. Eventueel schrijven wij het voor u op.

De redactie wenst u mooie feestdagen en een voorspoedig 2020.

Wat was en nog komt

Ons lezingenseizoen 2019-2020 is weer begonnen. Een kort overzicht.

Wat was

De eerste lezing hebben we al weer gehad. Voor ruim 50 leden hebben Auke van der Woud en Ali Bakker ons verteld over de ontwikkeling van de infrastructuur. Auke van der Woud deed dat vooral vanuit het landelijk perspectief. Sommige zandpaden werden uiteindelijk vierbaanswegen en daarnaast was er de komst van spoorlijnen en – inmiddels weer verdwenen – tramlijnen. In de jaren 60 van de vorige eeuw leek de aanleg van snelwegen wat op hol te slaan. Ze moesten dwars door de steden lopen. Het Emmaviaduct in Groningen is hier een voorbeeld van. Ali Bakker legde haar focus op haar eigen omgeving. Opgegroeid in Glimmen en nu wonend in Oosterhaar koestert ze veel mooie weggetjes en liet ze aan de hand van de Hottingerkaart van eind 19e eeuw de historische infrastructuur van Haren zien. Zelfs 'olifantenpaadjes' kwamen aan bod.

Wat komt 1

Haren is in april 1945 ternauwernood aan een ramp ontsnapt. Dat is de stelling, waarmee Sipke de Wind ons zal confronteren op 21 januari 2020. Sipke heeft veel studie gemaakt van de Duitse kant van de bezetting. Daaronder ook van de verdediging van Groningen. De Duitsers wilden de Canadezen al in Haren tegenhouden. Maar waarom gebeurde dat niet? Overweldigend is ook het grote aantal panden in Haren, waarin Duitse instanties waren gevestigd. In andere publicaties over Haren komt dat nauwelijks aan de orde.

Wat komt 2

Op 27 februari 2020 zal Jim Klingers na de ledenvergadering een lezing houden over het huis De Groninger Punt te Glimmen. Een oude stadsherberg annex stadstol. Volgens vele bronnen is dit huis gebouwd in 1736. Jim Klingers zal ons uitleggen, dat dat niet waar is, en dat het huis al veel ouder is.

De burgemeestersbuurt in Haren

De heer Gerrit Cornelis van der Gaast (1951-2017) heeft een artikel geschreven over de ontwikkeling van de zogenaamde burgemeestersbuurt in Haren. Deze wijk wordt begrensd door de spoorlijn, de Molenkampsteeg en de Onnerweg. De persoonlijke memoires van de heer Van der Gaast vormen de basis voor onderstaande artikel. Het gezin Van der Gaast bestond uit vader, moeder en 2 kinderen. Zij hebben gewoond aan de Remmingaweg 33 en kwamen uit de Oost-Indische buurt in de stad Groningen.

Deze herinneringen van de heer van Van der Gaast zijn aanleiding om ook naar het begin van de aanleg van de W. Remmingalaan te kijken. Voor dit laatste zijn diverse stukken in het gemeentearchief van Haren geraadpleegd.

Door Henk Bazuin

W. Remmingalaan

De plannen en de realisatie voor deze buurt dateren uit de eerste helft van de 50-er jaren. Als eerste wordt een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog een doodlopend stuk weg aangelegd vanaf de Molenkampsteeg, genaamd de W. Remmingalaan.

Aan de Molenkampsteeg staat o.a. een boerderijtje met ca. 75 are grasland. De bewoner/huurder is Wiert Vos die hier zijn bedrijf uitoefent. Eigenaar is de heer Salomon David Nathans. De gemeente Haren laat haar oog vallen op dit kavel om een start te kunnen maken met de bouw van de eerste huizen in deze nog verder te ontwikkelen woonwijk. We schrijven nu 1942 en de Tweede Wereldoorlog woedt in Europa. Het gezin van Salomon David Nathans woonde naast en boven de manufacturenzaak die ze hadden op de hoek van de Kerkstraat/Rijksstraatweg (wat nu ijssalon Itolini is). De zaken gingen goed en Nathans belegde de winst in onroerend goed. Hij kocht en verhuurde verscheidene panden in Haren en Glimmen. Zo ook het boerderijtje aan de Molenkampsteeg.

Kinderen van de W. Remmingalaan. v.l.n.r. Roelof van Dam (2), Habbo Kraaima (14), Ale Kortlever (4), Pieter Oddens (1), Douwe Kortlever (4), Geert Harms (6). () = huisnummer

Het Bureau voor de Goedkeuring van het Departement van Landbouw en Visserij geeft de gemeente Haren toestemming om dit perceel te kopen tegen een door de Grondka-

mer van Groningen *) vast te stellen prijs. Deze goedkeuring is nodig omdat de gronden in joodse handen zijn.

De gemeente laat de Grondkamer het perceel incl. woning taxeren. De uitkomst is fl. 9.000,00. De gemeente vindt fl. 7.000,00 alleszins redelijk maar de directeur-generaal van de Grondkamer van Groningen ziet geen reden tot verlaging van de getaxeerde prijs. De gemeente gaat in juli 1942 akkoord met het bedrag van fl. 9.000,00. De bewoner Wiert Vos blijft na de aankoop huurder van het perceel. De eerste huurperiode loopt van 1 mei 1943 tot 30 april 1944 voor fl. 250,00 per jaar.

In 1946 moet de heer Vos 37 are grond afstaan voor de eerste ontwikkeling van het woningbouwplan. In ruil daarvoor krijgt hij 1,5 ha grond achter begraafplaats Es-hof waarop tot dan volkstuintjes in gebruik zijn. Ook in 1947 moet Wiert Vos weer grond afstaan en blijft er uiteindelijk 19 are grond over inclusief de woning. Hiervoor betaalt hij in 1947 fl. 210,00 huur per jaar.

In dat jaar verkoopt de gemeente Haren 23 are grond, afkomstig van de gebruiker Vos, aan de Harener woningbouw. Dit stuk ligt langs de Molenkampsteeg.

Gedenksteen in de gevel van Remmingaweg 2

Als de gemeente de grond koopt wordt als verkoper aange-meld de Omnia Treuhand GmbH. Doctor Karl Weirauch Treuhänder is bevoegd en derhalve belast met de afhandeling van de zaken van de heer Salomon David Nathans. In de aanvraagbrief hierover schrijft de gemeente: "daar Nathans vanwege de Duitse Autoriteiten naar een kamp (lees Westerbork) is overgebracht en vermoedelijk hier niet meer te lande is".... Omnia Treuhand GmbH is ge-vestigd in Den Haag. Deze instelling is op grond van de verordening nr. 48 van 1941 van de Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied, belast met de afhandeling van verkoop van joodse eigendommen.

De heer Nathans is met zijn beide zonen in de nacht van 14 op 15 juli 1942 met het eerste transport naar Auschwitz weggevoerd. De sterfdatum van de heer Nathans staat geregistreerd op 30 september 1942. De gehele af-wikkeling van de aan- en verkoop van de eigendommen van de heer Nathans duurt tot 1952.

In een brief, aanwezig in het archief van de gemeente Haren, schrijft H.J.H. Nauta uit Groningen (burgemeester van Haren 1935 tot 1943) op 26 mei 1949 aan burgemeester Van Ketwich Verschuur, het volgende:

“Voor de oorlog heb ik reeds met wijlen de heer Nathans gesproken over de verkoop van bedoeld stuk grond. Daar is toen niets van gekomen. Tijdens de oorlog bezocht de heer Nathans mij eens en deelde mij mee dat hij genegen was de grond te verkopen tegen de prijs van fl. 9000,00.

Hij redeneerde toen kort geformuleerd als volgt:

Als ik en mijn vrouw en kinderen de oorlog niet overleven, dan vind ik het een aantrekkelijke gedachte dat die grond waarop de gemeente zo'n prijs stelt in eigendom op de gemeente is overgegaan.

Of als een van ons beide de oorlog wel overleeft, dan ben ik ervan overtuigd dat er een bevredigende oplossing zal worden gevonden ter zake van de koopsom want ik kan aannemen dat de overledene niet schadeloos zal worden gesteld.”

Situatieschets in 1959 Remmingaweg

De Stichting Harener Woningbouw heeft op het stuk grond langs de Molenkampsteeg de volgende woningen gepland. Eén dubbel woonhuis 3e klasse en 12 dubbele woonhuizen 4e klasse. Echter in 1947 worden de eerste 6 woningen gebouwd, die bestaan uit een dubbel hoekpand en 4 woningen in één blok (nr. 2 t/m 10).

In 1948 worden aan de andere kant (oneven zijde) een dubbele woning en een zelfde blok van 4 woningen gebouwd. Op het hoekperceel wordt een proefwoning gebouwd van kunstthars. Hier heeft lange tijd de emerituspredikant ds. Steen gewoond. Ook aan de even-zijde naast de bestaande bouw uit 1947 wordt nog een dubbele woning neergezet. De W. Remmingalaan is een doodlopende straat die eindigt bij het weiland van Pieters, die aan de Onnerweg woont. De straat waaraan deze woningen worden gebouwd krijgt bij raadsbesluit van 28 mei 1947 de naam W. Remmingalaan. W. Remminga was waarnemend burgemeester van 1-3-1946 tot 28-5-1947.

In een steen aangebracht in de gevel van pand Remmingaweg 2 staat: Stichting Harener Woningbouw W. Remminga, voorzitter (1941-1948).

Zicht op de W. Remmingalaan vanuit het weiland van Pieters

Start ontwikkeling van de burgemeestersbuurt

In 1956 start de gemeente met de aankoop van diverse percelen grond, gelegen tussen de Spoorbaan, de Onnerweg en de Molenkampsteeg. Op dit terrein worden een aantal straten gepland waaraan diverse types woningen kunnen worden gebouwd, voornamelijk in de huursector. Ook zal er hoogbouw worden gerealiseerd. Een niet onbelangrijk onderdeel van deze wijk is het doortrekken van de Middelhorsterweg vanaf de Molenkampsteeg. Hierdoor ontstaat vlak voor de spoorwegovergang een kruispunt. Het verlengde stuk van de Middelhorsterweg wordt ook Middelhorsterweg genoemd, terwijl de overige wegen de naam zullen krijgen van een burgemeester van Haren.

Bij een raadsbesluit van 22 oktober 1957 worden de volgende straatnamen vastgesteld:

Van Trojenweg. Jakobus van Trojen was burgemeester van 1816-1841. Hij woonde op de buitenplaats Zorgvrij.

De Sitterweg. Rudolf de Sitter was burgemeester van 1841 tot 1852. Hij woonde op Voorveld.

Jorissenweg. Lodewijk Theodorus Jorissen was burgemeester van 1852 tot 1892. Hij was een kleinzoon van Willen Theodorus Nobel, eigenaar/ bewoner van het buitenhuis de Middelhorst.

Quintusweg. Jhr. Cornelis Henric Quintus was burgemeester van 1892 tot 1910. Hij woonde in Huize Hemmen.

De W. Remmingalaan wordt bij hetzelfde raadsbesluit gewijzigd in Remmingaweg.

Enkele details over de huizen

Bij de dubbele woningen (gebouwd van gele steen) aan de Remmingaweg loopt vanaf de weg bij iedere woonhelft een 2 tegels breed pad naar de voordeur. Vanaf de voordeur loopt het pad voor het kamerraam langs en dan naar de achterkant van het huis. De voordeur is blauw geverfd met 6 matglazen ruiten. In de hal liggen donkerblauwe vinyltegels. Het slotje van de wc-deur draait verkeerd om net als het slotje van de badkamer. De deuren in de gang zijn lichtblauw geverfd. In de keuken zit een doorgeefkast. Aan de kamerkant kon worden gekozen

voor een luik of ook een kast. Het toilet is aangesloten op een septic tank. En in het schuurtje zit een kolenhok.

Bijzondere herinneringen

De heer Van der Gaast geeft in zijn memoires nog een aantal bijzonderheden weer waaraan we nu (anno 2019) nog met nostalgie kunnen terugdenken.

Hij schrijft dat er tussen 1957, het jaar dat hij met zijn ouders aan de Remmingaweg kwam wonen en 2017, het jaar waarin hij zijn jeugdherinneringen optekent, veel is veranderd.

Speeltuin

Een kleine opsomming van de veranderde infrastructuur:

- De wijken Oosterhaar, Maarwold, Molenbuurt en de Stationsbuurt bestonden nog niet
- Hoogveld en Laagveld waren nog niet bebouwd
- Er waren nog zandwegen, zoals de Kerklaan met veel bomen en struiken. Ook het laatste deel van de Nieuwlandsweg was nog onverhard. Daar was nog bouwland en een nog niet gebruikt deel van de begraafplaats Eshof
- De Rijksstraatweg was nog een klinkerweg
- Burgemeester Van Ketwich Verschuur regeerde samen met zijn hem immer begeleidende boxer over Haren. In het weekend lopende door Haren en door de week vanuit het gemeentehuis aan de Rijksstraatweg
- De bibliotheek zat vlakbij het postkantoor in een houten gebouwtje. Daar heerste een leuke ongedwongen sfeer en er waren boekenweekfeesten
- De Heide en Watersteeg was de snelste verbinding om vanuit de Remmingaweg naar de Rijksstraatweg te rijden. De Hertenlaan bestond nog niet

Een paar andere bijzonderheden waar de heer Van der Gaast met veel genoegen aan terug dacht::

- Paasvuren bij de Tuindorpvijver
- De aubade aan de Torenlaan op de morgen van Koninginnedag, 's middags gevolgd door een optocht van verklede kinderen die iets uitbeeldden, maar vooral van versierde fietsen
- Vuurwerk in het Boeremapark op de avond van Koninginnedag. Dit vuurwerkspektakel werd later verplaatst naar het sportpark aan de Onnerweg
- De eerste televisietoestellen in de buurt waar veel kinderen op de woensdagmiddagen bij de bezitters er

van naar binnen mochten om te kijken. En zelfs het testbeeld al indruk maakte. Er was maar 1 zender die vanaf 20.00 uur 's avonds uitzendingen verrichtte. De toestellen hadden geen afstandsbediening

- De GDS-bussen hadden een route en een halte in de burgemeestersbuurt

Jeugdvermaak

De Remmingaweg werd als eerste aangelegd, eigenlijk doorgetrokken vanaf het doodlopende stuk. De nieuwe bewoners maakten de verdere ontwikkeling en de daarmee samenhangende woningbouw van dichtbij mee. Voor de kinderen van deze eerste bewoners was de wijk in aanbouw een aantrekkelijk speelterrein. Met name noemt de heer Van der Gaast de wielervebaan. Deze werd op het braakliggend stuk grond achter de boerderij op de hoek van de Molenkampsteeg en de Onnerweg aangelegd.

Er werd veel op straat gespeeld en ook op de houtwallen die o.a. langs de Molenkampsteeg stonden. De kinderen speelden verstoppertje, touwtjespringen, tikkertje, hoelahoepen, elastiektwist en knikkeren en natuurlijk werd er gebruik gemaakt van het speeltuintje achter de woningen aan de Remmingaweg.

Huidige situatie Remmingaweg

*) De Grondkamer is in Nederland een publiekrechtelijk onderdeel van de Nederlandse Staat dat belast is met de toetsing van pachtovereenkomsten, van pachtwijzigingsovereenkomsten en pachtbeëindigingsovereenkomsten. De taken van de Grondkamer volgen uit de pachtregelingen van het Burgerlijk Wetboek.

Bronnen:

- *Jeugdherinneringen van Gerrit Cornelis van der Gaast*
- *Gemeentearchief Haren*
- *'Driften, stegen en lanen, straatnamen in Haren' Dr. F.C.J. Ketelaar HHR nr. 7*
- *Van kwaad tot onvoorstelbaar erger. Will Legemaat. HHR nr.15*
- *200 jaar Gemeentebestuur Haren. Mr. Eppo van Koldam. HHR nr. 18*

Duitse oorlogsgraven

Op de begraafplaats De Eshof is van 1945 tot 1958 een massagraf geweest voor gesneuvelde Duitse militairen. Hoe kwamen die daar? En waarom is het graf er niet meer?

Door Eppo van Koldam

Herdenking gesneuvelde Duitsers?

Het is een wat heikel onderwerp: de graven van de in de oorlog omgekomen Duitse militairen. In Vorden wilde men in 2012 ook de daar op de begraafplaats aanwezige graven van Duitse militairen betrekken bij de herdenking op 4 mei. Dat leidde tot zeer felle protesten en zelfs tot een Kort Geding. De rechter bepaalde, dat “herdenking aan dode Duitse soldaten passend kan zijn, maar niet op 4 mei en niet in één adem met de herdenking van slachtoffers van het Nazibewind”. Het programma voor 4 mei in Vorden moest op last van de rechter dus worden bijgesteld. Bij ons in Haren speelt deze problematiek niet. Op de begraafplaatsen in onze gemeente zijn geen graven van gesneuvelde Duitse soldaten. Maar ze zijn er wel geweest en behoren daarmee ook tot het erfgoed van onze gemeente.

Hoe kwamen de gesneuvelde Duitsers in Haren?

Bij de bevrijding van Haren is nauwelijks gevochten. Bij mijn weten zijn er aan de kant van de Canadezen geen slachtoffers gevallen en volgens mij aan Duitse zijde ook niet. Het enige bevrijdingsslachtoffer in Haren was Corry Goes, lid van de Binnenlandse Strijdkrachten, die voor op een tank ging zitten om de Canadezen de weg te wijzen en toen nabij Huize De Wolf door Duits geweervuur dodelijk werd getroffen. Zijn graf is te vinden op de begraafplaats De Eshof aan de Rijkstraatweg (zie foto).

Corrie Goes

In mijn bronbewerking ‘Oorlogsgraven’ (te vinden op www.oldgo.nl) heb ik alle oorlogsgraven in onze gemeente beschreven. Dit deels in aanvulling op het boek ‘Van kwaad tot onvoorstelbaar erger’ van Wil Legemaat (Haren Historische Reeks nr 15). In mijn beschrijving heb ik een apart hoofdstuk gewijd aan de graven van Duitse militairen. Dat zijn er maximaal 46 geweest. Een fors aantal. Maar hoe kwamen die gesneuvelde Duitsers in Haren terecht? Het antwoord op die vraag werd me aangereikt door Sipke de Wind, die veel studie heeft gemaakt van de Duitse kant van de oorlog en ook contact heeft gehad met nabestaanden van Duitse militairen, die in Haren begraven zijn geweest. Het onderstaande relaas is dus grotendeels gebaseerd op gegevens, die ik van Sipke de Wind heb ontvangen.

Duitse slachtoffers in Academisch Ziekenhuis

Anders dan in Haren is in de stad Groningen wel fel gevochten. De ‘slag om Groningen’ begon op 13 april 1945 en eindigde op 16 april 1945. Tijdens deze slag sneuvelen ca. 130 Duitse militairen. Aan Canadese zijde waren 40 slachtoffers te betreuren. Daarnaast kwamen maar liefst 106 burgers om het leven. Veel van de gesneuvelde Duitsers werden door het Rode Kruis naar het Academisch Ziekenhuis gebracht. Er is een lijst, waarop 45 Duitse slachtoffers staan beschreven, die in allerlei kamertjes in het ziekenhuis waren opgebaard. Zie de afbeelding voor een fragment van deze lijst. Voor het ziekenhuis werd dit een onhoudbare toestand.

Lijst	
Lijkkamer tje.	
28. Geen naamkaartje. JOH. BRÜNN Borstverwonding.	
29. Naamplaatje No. 53456-17 HELMUTH BAUMANN. Rugshot.	
30. Naamplaatje SCHREINER. Kap. C.S. Buik- en borstverwonding.	
Katafalkruimte.	
31. Geen naamkaartje. Hoofdverwonding.	
32. Orts Edtr I-778 Schüt Gr 264. Borstverwonding.	
33. 1916 Kp Flg Aush. Pgt 31 Afgeslagen linker bovenbeen. EARL TILGUR.	
34. Zonder naamkaartje. Flankverwonding rechts.	
35. 2752 O StammKp Kf Ers. u A Abt. 36 SCHMIDT. Been- en buikverwonding.	
36. Geen naamplaatje St. Fuhr Ros.	
Jodenkamer tje.	
37. Hollandsche SS zonder gegevens. Bovenbuikshot.	
38. Onbekende militair, zonder gegevens. Grote gezichtverwonding.	
39. Geen identificatie mogelijk. Hoofdletter A.F. gestikt op overhemd. Borstverwonding.	
40. Niet identificeerbaar. Op het overhemd gestikt F.H. Verwonding borst.	
41. Naamplaatje O L.M.St. A.29065 T Rugverwonding.	

Selectielijst

Men moest die lijken kwijt. Ze lagen in de weg en omdat er niet voldoende koeling was, werd alles er – om het maar eufemistisch te zeggen – ook niet frisser op. Men nam contact op met de bevelhebber van de Canadese bevrijdingstroepen. Deze kwam met een oplossing. De lijken zouden worden overgebracht naar de begraafplaats Esserveld aan de Esserweg in Groningen. Toen de vrachtauto's met de lijken daar arriveerden, bleek de begraafplaats echter gesloten. Wat te doen? De Canadezen kozen voor

een eenvoudige maar niet erg elegante oplossing. Tegenover de begraafplaats – dus op Harens grondgebied – was een tankgracht. Daarin werden de lijken gedumpt. Beetje zand er over en klaar.

Lijken naar de Eshof

Zo kwamen dus 45 lijken van gesneuvelde Duitse soldaten in de gemeente Haren terecht en kwam de verantwoordelijkheid voor het opruimen van het noodgraf en het herbegraven bij de gemeente Haren te liggen. Althans, dat neem ik aan. Stukken daarover heb ik in het archief van de gemeente Haren niet aangetroffen. De eerste vermelding in het archief is een brief van de burgemeester van Haren van 26 november 1947 aan het Ministerie van Oorlog, waarin hij meldt, dat de graven van de Duitse soldaten op de algemene begraafplaats alhier thans zijn voorzien van een verzamelkruis met het opschrift “Hier ruhen 45 Deutsche Soldaten” (zie foto). Er is dus in 1945 niet gekozen voor het alsnog ‘doorschuiven’ van de lijken over de Esserweg naar de begraafplaats Esserveld, maar men heeft gezorgd voor een herbegraven op de Harens begraafplaats De Eshof.

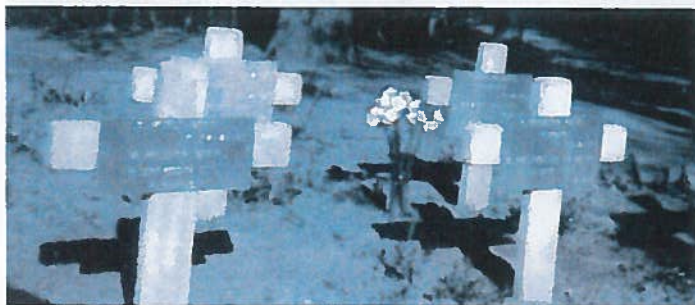
Houten kruis

Gedenktekens op de graven

In 1951 wordt door een nabestaande verzocht op het massagraf een monument te mogen plaatsen. De gemeente speelt dit verzoek door aan het Ministerie van Oorlog. De minister verklaart zich tegen een dergelijk monument: “het komt mij minder gewenst voor op de rustplaats van de Duitse gesneuvelden een monument te doen plaatsen, aangezien bij het merendeel van de Nederlandse bevolking het aantreffen van een monument op een Duits graf, zeker niet aangenaam zou aandoen”. Wel zegt het ministerie een jaar later toe, dat op het massagraf 8 betonnen kruisen zullen worden geplaatst met op elk kruis een naamplaat voor vier slachtoffers en nog een negende kruis in het midden voor de onbekende slachtoffers. In mijn bronbewerking schrijf ik nog: “Of de naamplaten er ooit gekomen zijn, blijkt niet uit het archief. Beschrijvingen of foto’s van het massagraf zijn mij niet bekend”. De heer Ton Schimmel, zoon van de beheerder van de begraafplaats in de oorlogsjaren en de jaren daarna, met wie ik enige jaren geleden de locatie van

het massagraf op de Eshof bezocht, kon zich ook maar één betonnen kruis herinneren.

Toch is er meer geweest. En lijkt het er op, dat het ministerie wel degelijk uitvoering heeft gegeven aan de toezegging in 1952. Sipke de Wind heeft van een Duitse nabestaande namelijk een foto-overzicht ontvangen, waarop de kruisen met een naamplaatje staan afgebeeld. Die foto is gemaakt in juni 1956. Ook de foto met het ene houten kruis komt uit dit overzicht.

Betonnen kruizen

Naar Ysselsteyn bij Venray

In 1958 zijn de stoffelijke resten van alle op de Eshof begraven Duitse militairen na een uitvoerige identificatie overgebracht naar de Duitse militaire begraafplaats te Ysselsteyn bij Venray. Hier liggen 31.598 gesneuvelde Duitse militairen begraven. Slechts van een paar plaatsen in Nederland zijn de gesneuvelde Duitse militairen niet overgebracht naar Ysselsteyn. Vorden is zo’n plaats (zie de eerste alinea). Een andere begraafplaats met – ook – Duitse gesneuvelden is Vredenhof op Schiermonnikoog.

Nog een vraagteken

Op de begraafplaats de Eshof rest nu nog één onduidelijk graf van een oorlogsslachtoffer. Tussen de graven van de oorlogsslachtoffers Reinder van Dijk (links) en Cornelis Hendrik Burema (rechts) ligt het graf van Barteld Pruisman. Hij is geboren op 24 juli 1921 te Sappemeer en volgens de overlijdensakte overleden tussen Lamballe en Cherbourg op 8 september 1944 (op de grafsteen wordt ‘Rennes’ als plaats van overlijden vermeld; zie foto). Barteld Pruisman wordt op 4 mei niet herdacht als oorlogsslachtoffer. Vermoedelijk heeft hij dus aan de ‘verkeerde kant’ gevochten. Er is echter ook

Graf van Pruisman

geen aanleiding geweest hem over te brengen naar Ysselsteyn, waar ook Nederlandse SS-ers zijn begraven.

Reacties op dit artikel zijn welkom bij de auteur eppo@vankoldam.com

Het Instituut tot Onderwijs van Blinden in Haren

Tussen 1935 en 1952 was in het voormalige tuchthuis aan de Rijksstraatweg in Haren het "Blindeninstituut" gevestigd. Een periode van 17 jaar; een korte tijd, maar met veel geschiedenis.

Door Dick van Nieulande

Zo keren de seizoenen

*Jaarlijks terug, maar niet voor mij de dag,
De zoete komst van ochtendstond en avond,
Het zien van lentebloei of zomerrozen,
Van kuddes vee, mensen met bemels aanschijn.
Nee, door een wolk van eeuwigdurend donker
Verbuld, is 's mensen blij verkeer mij vreemd,
En in de plaats van 't mooie boek der kennis
Kreeg ik een groot leeg blad waaruit het werk
Van de Natuur volledig is gewist,
Zodat mij wijsheid van die kant ontzegd is.*

(uit Paradise Lost, vert. van Peter Versteegen)

Directeur Jan Niezing midden tussen zijn leerlingen

De Engelse dichter John Milton schreef deze droevige regels in 1667. John Milton was blind; dat was hij op latere leeftijd geworden. Hij kon zich de wereld van de zienden nog herinneren en in zijn verbeelding oproepen. Bij blindgeborenen is dat niet mogelijk. Als kind al bouwen zij een andere ervaringswereld op. Zij nemen immers de wereld om zich heen op een andere manier waar dan mensen die geen visuele handicap hebben. "Zien" is voor de blinde ruiken, voelen en horen, al of niet in combinatie met elkaar.

Maar welk beeld heeft de blinde zich van een object gevormd? "Kent" hij zijn omgeving zoals een ziende die ervaart? Die vraag is moeilijk te beantwoorden.

In de 18e en 19e eeuw kreeg men wel steeds meer de overtuiging dat het denkvermogen van de mens voor kennisverwerving belangrijker was dan de wijze waarop men de dingen waarneemt. Voor de blinde was het mogelijk om naar de ervaringswereld van de zienden toe te

groeien, was de gedachte. In welke mate dit kon was van veel factoren afhankelijk. In ieder geval ging men er vanuit dat fysieke blindheid geen beletsel hoefde te vormen voor een volwaardige deelname aan het maatschappelijk leven. Maar dan moest er wel een educatieve hand aan de visueel gehandicapten worden toegestoken.

Voormalige tuchtschool. Na 1935 was hier het Blindeninstituut gevestigd

Tegen deze achtergrond groeide het plan voor de oprichting van het Instituut tot Onderwijs van Blinden. De Amsterdamse Vrijmetselarij die zeer belangstellend de filosofische discussie over waarneming en kennis had gevolgd, nam het initiatief. Zij zag het onderwijs aan blinden als een metafoor voor het streven naar het wegnemen van de geestelijke en zedelijke "inwendige blindheid" bij de mens. Dat is de voortdurende persoonlijke zoektocht die de kern van de Vrijmetselarij vormt en gesymboliseerd wordt door het licht. Illustratief is het inwijdingsritueel van de aspirant vrijmetselaar, die tijdens zijn initiatie verlost wordt van zijn blinddoek en het licht aanschouwt.

In 1808 was het zover. Het Instituut tot Onderwijs van Blinden presenteerde zich in Amsterdam aan de buitenwereld. De pragmaticus Willem Holtrop, de eerste voorzitter van het Instituut, wees daarbij op het mededogen van de initiatiefnemers met behoeftige blinden. Sponsors, zo dacht hij, waren toch minder aan te spreken op hun filosofische belangstelling voor de relatie tussen waarneming en kennis. Er was in die tijd geen staatszorg voor speciaal onderwijs. De opleiding en later de verzorging in een internaat waren een zaak van particuliere liefdadigheid.

Het Instituut richtte zich in de eerste plaats op blinde kinderen. In aanvankelijke jaren kregen de onderwijzers thuis 's avonds les. Overigens was hij uitgeleend door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De kinderen kregen les in spellen, lezen, schrijven, rekenen en aardrijkskunde. Daarnaast werd er vakonderwijs in vlechtwerk of stoelenmatten gegeven. Een ambitieus lesprogramma voor een dergelijke doelgroep. Binnen het Instituut werd er in de loop der jaren dan ook voortdurend gezocht naar methoden en hulpmiddelen om het lesgeven te ondersteunen. Aan de blinde werd aanvankelijk wel gevraagd zich te richten op de ervaringswereld

van de ziende. De psychologie van de blinde was niet het vertrekpunt. Zo werd er gedacht dat men door letters en cijfers voelbaar te maken de blinde leerling vanzelf zou leren lezen en rekenen. Dat viel tegen. Pas na de invoering van de Braille-methode, die uitging van de ervaringswereld van de blinde, gingen de prestaties omhoog.

Vanuit het Instituut werden in de loop van de negentiende en twintigste eeuw verschillende gespecialiseerde instellingen in het leven geroepen of werd een belangengemeenschap aangegaan met verwante organisaties zoals de Prins Alexander Stichting in Huis ter Heide. Gezamenlijk zouden zij uiteindelijk in 1988 het huidige Visio vormen. Hun doelstelling zou voortdurend dezelfde zijn, namelijk het streven naar de maatschappelijke integratie en participatie van de blinden.

Schoolzwemmen in natuurbad 'de Appelbergen'

In het begin van de twintigste eeuw raakte het onderwijs aan blinden in brede kring steeds meer bekend en groeide de vraag ernaar. Het Instituut zocht naar uitbreiding ter ontlasting van de Prins Alexander Stichting. Daarvoor werd in 1934 de leegstaande tuchtschool aan de Rijksweg in Haren aangekocht en verbouwd tot internaat voor 60 à 70 leerlingen. Deze parallel-inrichting moest vanaf 1935 het onderwijs en de vakopleidingen in Noord-Nederland gaan verzorgen voor blinden en slechtzienden tot 14 jaar. Kinderen die naast hun visuele handicap ook een geestelijke achterstand hadden waren eveneens welkom. De heer Jan Niezing werd voor de directeursfunctie aangezocht. Jan Niezing gaf les aan de Prins Alexander Stichting en was bekend met de beperkingen en de mogelijkheden van blinden en slechtzienden. Na zijn benoeming betrok het gezin Niezing de voormalige directeurswoning.

De school startte met een staf van (vak)leerkrachten, verzorgend personeel en 30 leerlingen. De blinde meisjes en jongens kwamen in meerderheid uit de provincie Groningen. De kinderen brachten hun tijd thuis in ledigheid en veelal in bittere armoede door, vaak in gezinnen die aan de rand van de maatschappij leefden. Inteelt, alcoholisme en syfilis binnen de familie waren voor de kinderen dikwijls de boosdoeners, die hun het zicht op hun omgeving en hun toekomst hadden ontnomen. Soms werden zij door hun ouders gezien als verdienmodel. Als bedelaar, komische suk-

kel of als attractie brachten zij geld binnen. De kinderen werden bij het Instituut aangemeld door de burgemeester, de dokter, de onderwijzer of door de ouders. Jan Niezing vertelt er over in zijn boekje. Ook schreef hij over de moeite die hij moest doen om de blinde zorgkinderen al op zeer jonge leeftijd op zijn internaat te krijgen. Bevlogen en onvermoeibaar promootte hij het internaat als passende en veilige leefomgeving. Het aangepast gewoon onderwijs en het vakonderwijs waren voor hem de sleutels om blinde kinderen een kans te geven de wereld van de zierenden in de vingers te krijgen en daar aan deel te nemen.

Schoolreisje op het Paterswoldsemeer met het huisorkestje

De oorlogsperiode verliep dramatisch voor de school. Drie joodse leerlingen werden door de Duitsers weggevoerd en keerden niet terug. Een Stolperstein bij Visio aan de Rijksweg herinnert nog aan de dag, eind 1942, dat Clara van Coevorden uit haar klas werd weggehaald. De twee andere kinderen werden later thuis aan de Folkingestraat in Groningen opgehaald. Voor Jan Niezing een persoonlijke tragedie; hij kon zijn drie joodse leerlingen geen veilig thuis geven, wat hij zo graag had gewild. In 1943 werd het gebouw door de Duitsers gevorderd. De kinderen gingen naar huis. Directeur Niezing moest de school sluiten. Direct na de oorlog werden in het gebouw politieke gedetineerden ondergebracht. De Canadezen namen daarna de gebouwen in gebruik. Dat duurde maar even. Jan Niezing was van zins het internaat weer op te starten. Echter enkele dagen na de bevrijding werd hij op de Rijksweg aangereden en stierf ter plekke, vlak voor zijn school. Na het overlijden van dhr. Niezing werd door een nieuwe directeur de school voortgezet. Na een grote reorganisatie in 1952 werd het Instituut in Haren uitsluitend bestemd voor geestelijk gehandicapte blinde en slechtziende kinderen en ging het verder als de Mr. H.P. van Heukelom Stichting.

Naast de in de tekst genoemde bronnen zijn verder gebruikt:

- Jozef Vos, tastend door de tijd
- I.C van Houte, Anderhalve eeuw onderwijs aan blinden
- J. Niezing, Licht in de duisternis
- Bezoek aan Hans Niezing, zoon van Jan Niezing (8 okt 2019)

Na 75 jaar nog altijd in gedachten bij hun schoolvrienden

Op maandag 7 oktober werd in de entree van de Tuindorpschool door dorpswethouder Philip Broeksma een plaquette onthuld die blijvend zal bevestigen dat er ooit twee Joodse jongens op deze school zaten, die slachtoffer werden van de Jodenvervolging. Voor een van de schoolvrienden, Piet Horst, bleef er altijd iets ontbreken: een gedenksteen in de Tuindorpschool. Daar waren de vriendschappen ontstaan, die school had een belangrijke rol gespeeld in het leven van Louis en Ewald. Hij nam het initiatief om dat gedenksteen te realiseren. Samen met schoolgenoot Jaap Bakker en met de locatie-manager van de kinderopvang die momenteel de Tuindorpschool in gebruik heeft, bracht hij het plan tot uitvoering.

Wil Legemaat

Op 6 oktober 2019 was het precies 75 jaar geleden dat Louis (15) en Ewald (13) Wolff in een gaskamer van Auschwitz om het leven werden gebracht. Twee dagen eerder waren zij vertrokken vanuit het modelkamp Theresienstadt. Twee jaar eerder vanuit Haren naar Westerbork. De jongens moeten twee jaar geleefd hebben tussen hoop en vrees. Uiteindelijk was er ook voor hen geen genade.

Louis en Ewald waren geboren in het Duitse Aurich als zoons van Joodse ouders. Zij waren de jongsten in een gezin met vijf jongens.

In Aurich werd de sfeer in de jaren dertig grimmiger: Joden werden steeds meer gezien als de bron van alle misère. Het werd voor vader Wolff, die veehandelaar was, moeilijker om de kost te verdienen. De vijandigheid van hun omgeving werd als bedreigend ervaren. In 1933 vluchtte het gezin naar Haren, waar ze hun intrek namen in een huis aan de Meerweg. Vier jaar later volgde een verhuizing naar de Waterhuizerweg 26 in Tuindorp. Vader Wolff was intussen werkzaam als veekoper voor slager Groefsema. In 1938 kwam een neefje uit Aurich, Ernst Wolff, ook bij hen wonen.

Bokkenclub 1942

Tuindorp

Tuindorp was de nieuwste wijk van Haren, in de jaren twintig van de vorige eeuw gebouwd door de Staatsspoorwegen. Er stonden ruim 130 huizen, er waren winkels en een prachtige school: de Tuindorpschool. Daar gingen vrijwel alle kinderen uit Tuindorp naar toe. Ook Louis en Ewald vanaf het moment dat zij aan de Waterhuizerweg woonden. Zij werden al snel door hun klasgenoten in de vriendenkring opgenomen. Na schooltijd trokken ze altijd met elkaar op. Spelen op de vrije veldjes in de buurt. Kattenkwaad uithalen. De vrienden kwamen ook bij elkaar over de vloer. Bij de familie Wolff ging het er wel wat anders aan toe dan bij niet-joodse mensen. De jongens moesten bij het bidden een hoed op en de zaterdag was hun 'zondag'. Vader Wolff kon prachtige verhalen vertellen over de Eerste Wereldoorlog. Daarin had hij als Duitser dapper gevochten voor zijn land en voor zijn moed had hij het IJzeren Kruis gekregen. Hij was er van overtuigd dat zijn gezin niets zou overkomen, want dat IJzeren Kruis toonde immers dat hij een goede Duitser was.

Tuindorpschoolklas 1941 met Ewald en Louis Wolff

Oorlog

Toen werd het ook in Nederland oorlog en al snel werd het leven voor de Joden moeilijker. Na de zomervakantie van 1941 bleven de bankjes van Louis en Ewald in de Tuindorpschool leeg. Meester Huizinga gaf geen uitleg en de kinderen vroegen ook niets. In het speelkwartier troffen ze Louis en Ewald achter het hek om het schoolplein. Die vertelden dat ze niet meer naar school mochten, omdat ze Joods waren. Dat vonden hun vrienden raar, ze begrepen er niets van, maar ze konden er ook niets aan doen. Na schooltijd konden ze gewoon met elkaar spelen, dus ze waren al gauw aan de situatie gewend. Louis en Ewald bleven gewoon lid van de 'bokkenclub', een soort geitenfokvereniging en ze bleven stoeien bij het Bosmansgat, een waterplas achter het huis van de familie Wolff. Het maakte de vrienden niets uit dat Louis en Ewald Joods waren.

In de zomer van 1942 werden vader Wolff en de oudste zoons afgevoerd naar Westerbork. Omdat zij af en toe een briefje naar huis stuurden, maakte niemand zich nog vreselijk ongerust.

Op een dag, eind november 1942, vertelden Louis en Ewald hun vrienden dat zij de volgende dag op reis gingen. Dat klonk best spannend, 'op reis', maar iedereen voelde op zijn klompen aan dat het geen vakantie-reisje was. De vrienden namen afscheid. Niemand kon weten dat dat voor altijd was.

Westerbork

In Kamp Westerbork werd de familie Wolff herenigd. Zij bleven er ruim een jaar en hadden in dat jaar nog af en toe contact met mensen in Haren. Mogelijk behoevde het IJzeren Kruis de familie toch lange tijd voor deportatie. En toen het zover was, in januari 1944, bracht de trein hen naar modelkamp Theresienstadt in Tsjechië. Daar was het leven wel niet zo mooi als de nazi's de wereld wilden doen geloven, maar het was geen vernietigingskamp. Oudste zoon Adolf is er zelfs nog getrouwd.

In september 1944 werden vader en drie zoons echter op transport gesteld naar Auschwitz. En op 4 oktober van dat jaar volgden moeder en Louis en Ewald. Bij aankomst in Auschwitz wachtte hen de gaskamer. Louis is 15 jaar geworden en Ewald 13.

Onthulling plaquette 7 okt. 2019

Schoolvrienden

De vrienden van Louis en Ewald hoorden pas veel later wat er met hun Joodse vriendjes gebeurd was. Het was nauwelijks voor te stellen, te gruwelijk ook om je voor te stellen. De herinneringen aan die jongens achter het schoolhek en hun gespannen gezichten op de dag voor hun vertrek staan in hun geheugen gegrift. Waarom hun vrienden niet verder mochten leven: het valt niet te begrijpen.

Naarmate de vrienden ouder werden, dachten zij niet minder vaak terug aan Louis en Ewald, maar juist vaker.

Toen enkelen van hen hoorden dat er Stolpersteine waren gelegd voor de familie Wolff, brachten zij daar bloemen en legden op de sterfdatum van Louis en Ewald, 6 oktober, een krans. In 2014 hielden dertien oud klasgenoten op 6 oktober een reünie in de Mellenshorst, waar zij met elkaar herinneringen ophaalden aan hun Joodse klasgenootjes.

De plaquette

Gedenkteken

Op maandag 7 oktober waren veel mensen aanwezig bij de onthulling van de plaquette. De Tuindorpschool is met deze onthulling voor de toekomst een waardige plek geworden om te herdenken.

Stolpersteine van de familie Wolff in het wandelpad voor de woning Waterhuizerweg 26

Groeit Haren uit tot zuidelijk koopcentrum van Groningen?

Van knusse dorpswinkels tot moderne winkelpaleizen

“Pappie is dit de stad al?”, vroeg een klein meisje dat achter in de auto bij haar vader zat. Met grote ogen keek ze naar de in een zee van licht badende etalages die flitsend voorbij kwamen. “Nee Marianne, daar komen we zo, we zijn bijna in de stad. Oma wacht al op ons”.

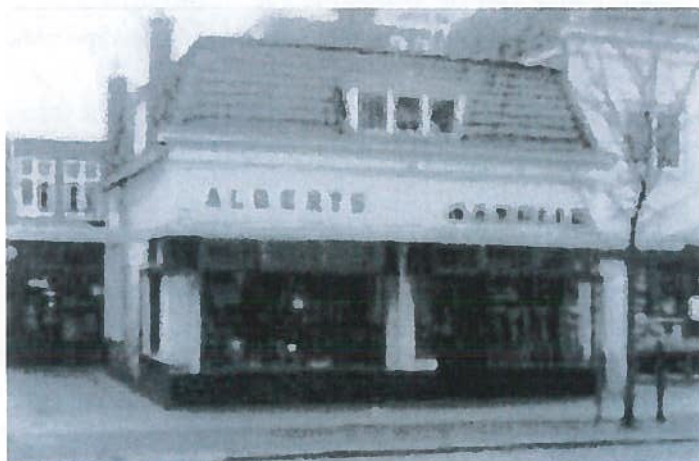
Nee, Haren is de stad nog niet. Maar de vraag van dat kleine meisje typeert een verrassende ontwikkeling. De dynamische groei van Haren, niet alleen qua inwonertal maar zeker ook als koopcentrum. De tijd van het knusse dorpswinkeltje is voorbij, Haren groeide uit tot een modern winkelparadijs. En die metamorfose rechtvaardigt de vraag van het kleine meisje. Pappie is dit de stad al?

Dit stukje staat boven een artikel in het Harener Weekblad van 2 april 1965.

In 1965 en veel jaren daarvoor zijn nogal wat plannen gemaakt voor de uitbreiding van het winkelaanbod.

In onderstaand artikel ziet u een opsomming van ontwikkelingen uit vele edities van het Harener Weekblad van 1965.

Door Henk Bazuin

Alberts Fietsen

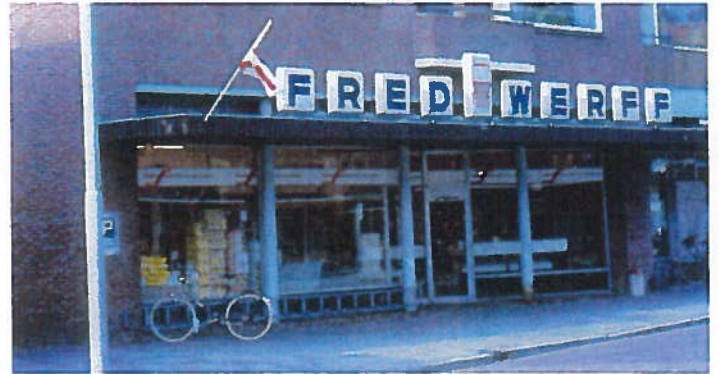
De trek uit de stad wordt steeds groter.

De bovengenoemde gedaanteverwisseling is niet onopgemerkt gebleven. Veel veranderingen en modernisering hebben in hoog tempo plaats gevonden. Een nieuw winkelcentrum bij de Horst, uitbreiding en modernisering van bestaande panden, de komst van een supermarkt en de vestiging van nieuwe zaken.

Het hart van Haren klopt onstuimiger dan ooit te voren. En het einde is nog niet in zicht. Immers er wordt al gesproken van een geheel nieuw koopcentrum dat kijkers en kopers uit de verre omgeving, maar vooral uit de dichtslibbende stad Groningen zal trekken. Wordt de groei niet al te sterk en gaat de spoeling voor de middenstanders niet te dun worden? De vraag kan worden gesteld of er bij een dergelijke groei geen slachtoffers gaan vallen.

Deze vragen zijn met een zestal Harener zakenmensen uit verschillende branches onder de loep genomen.

Dit panel bestaat uit de heren D.J. Uiterwijk (bloemist, tuinarchitect en voorzitter van de handelsvereniging Haren), J. Frankema (directeur bijkantoor Mesdag en Groeneveld's bank N.V., secretaris van de handelsvereniging), J. Niejenhuis (boekhandelaar), J. Wierenga, (ijzerwaren en gereedschappen, huishoudelijke- en kampeerartikelen), J. van Schoot (confectiehandel en textiel) en J. Doornbosch (kruidenier).

Fred van der Werf

De heer Frankema is van mening dat de groei niet te krachtig is. Er is ruimte voor nog enkele zaken die dan in de nabijheid van het bestaande winkelcentrum moeten komen. Voor de toekomst van de gehele middenstand kan dit van belang zijn omdat in de nabije toekomst het inwonertal nog sterk zal toenemen door de verschillende uitbreidingsplannen. De andere heren zijn die mening ook toegedaan. Het mag dan waar zijn dat Haren een enorme concurrent aan Groningen heeft waardoor vandoord een bepaalde 'trek' waarneembaar is van klanten uit Haren naar Groningen, maar ook het omgekeerde is het geval. Haren begint steeds meer stadjes aan te trekken. De koopavonden zijn er een sprekend bewijs van. Vooral uit de zuidelijke stadswijken is men sneller met de bus of auto in Haren dan in hartje Groningen.

Een belangrijke factor waardoor Haren voor een groot gebied aantrekkelijk kan worden is de toegenomen variatie in bedrijfstypes en ruimere keuzemogelijkheden. Moest de klant vroeger voor een grammfoonplaat naar Groningen, nu kan hij ook in Haren terecht. Zo blijkt het met veel artikelen te zijn gegaan, van bontjassen tot luchtbedden. Door snel handelen van gemeente en middenstand kan Haren het zuidelijk koopcentrum van Groningen worden met als achterland ook nog de Veenkoloniën.

Maar ook voor Haren geldt wat voor geheel Amerika geldt: 'no parking, no business'. Naast de vele keuzemogelijkheden is de parkeergelegenheid een beslissende factor om de klant binnen de deur te krijgen. De klanten kopen daar waar ze met hun auto kunnen stoppen, het liefst voor de deur, merkt de heer Doornbosch op. Weliswaar is

er sinds enige tijd goede parkeergelegenheid bij de Hervormde kerk gekomen maar dit zal zeker in de toekomst onvoldoende zijn.

Over het parkeren doet het forum de volgende suggesties: Laat het gemeentebestuur de vaak brede trottoirs langs de Rijksstraatweg in de kom van het dorp zo versmallen dat er parkeerstroken gemaakt kunnen worden. Ook in de Kerkstraat moeten parkeerhavens komen. De Kroonkampweg moet worden doorgetrokken naar de Meerweg waardoor de zakenpanden aan de Rijksstraatweg de nodige bewegingsruimte aan de achterzijde krijgen. En niet onbelangrijk is om aan te geven waar parkeerplaatsen te vinden zijn.

De vraag rijst of het reëel is dat Haren het zuidelijk koopcentrum gaat worden. Is er wel voldoende ruimte in het centrum? Zoals bekend overweegt het gemeentebestuur van Haren om een geheel nieuw koopcentrum op te richten.

Wat zou een gunstige plek zijn voor een winkelcentrum? De heer van der Schoot formuleert dat dit in de nabijheid van het oude moet komen. Voor een koopcentrum langs invalswegen moeten er in de directe omgeving minimaal 50.000 mensen wonen. Over enkele jaren zullen afstanden van enkele kilometers geen rol meer spelen mits er voldoende parkeerruimte is.

De heer Wierenga merkt op dat de gevestigde Harener winkeliers graag betrokken willen worden bij de ontwikkelingen van zo'n nieuw koopcentrum en dat dat nu nog niet het geval is. Hierdoor zou voorkomen kunnen worden dat er investeringen worden gedaan door de bestaande middenstanders die later wel eens verkeerd kunnen uitpakken.

En toch gaan de Harener middenstanders onverdroten door. De romantiek van het oude vertrouwde dorpswinkeltje mag dan zijn verdwenen, de aanwezigheid van fonkelende winkelatalages en lichtreclames hebben een nieuw tijdperk ingeluid.

Haverdings Geschenkenhuis

Bij het doorlezen van vele edities van het Harener Weekblad van 1965 zijn de volgende veranderingen in het winkelbestand opgenomen.

In april heropent de firma Konings aan de Rijksstraatweg de zaak na een grondige verbouwing. Het winkelopervlak is zelfs verdubbeld.

Slagerij Groefsema

In juni wordt melding gemaakt van de ingebruikname van winkels in het winkelcentrum Lohman aan de Rijksstraatweg. Damesspecialzaak Kolkema en installatiebedrijf Noorman openen er een pand. In het naastgelegen voormalige gebouw van de Rotterdamse Bank opent Jan Vrieling z'n zaak in ijzerwaren en gereedschappen. Kapsalon 'Cari' van de heer Patberg onderging een interne herinrichting. Niet onvermeld mag blijven dat 'Wierenga t.o. de toren' de tiende uitbreiding realiseerde.

De Centra supermarkt van Harm Schutter gaat verdwijnen. Het bedrijf wordt voortgezet aan Kerkstraat 17 waar een filiaal was gevestigd van de verbruikscoöperatie Coop-Noord. De winkel van Schutter wordt afgebroken om plaats te maken voor de nieuwbouw van een supermarkt naast het winkelcentrum Lohman. In oktober wordt melding gemaakt van het bouwen van een Spar supermarkt in Tuindorp-Noord. In dit pand zullen ook een slijterij en een postagentschap worden gevestigd.

In winkelcentrum Lohman opent slager R. de Vries een zaak. De kleding- en manufacturenzaak van Van Schoot op de hoek Kerkstraat/Rijksstraatweg gaat verdwijnen naar Groningen. In dit vrijkomende pand zal Hof, gevestigd aan de Rijksstraatweg, zijn platenafdeling vestigen onder de naam Disco Hof. Textielhuis Van der Kaap aan de Hortuslaan gaat uitbreiden.

En anno 2019 bijna 60 jaar nadat dit artikel is geschreven, ziet het koopcentrum van Haren er inderdaad compleet anders uit. Veel zelfstandige middenstanders zijn verdwenen, ook de zaken van de heren die in dit artikel genoemde forum bij elkaar kwamen.

Bronnen:

- *Hein Bloemink, twee boeken over verdwenen winkels in Haren*
- *Harener Weekbladen uit 1965*

Open Monumentendag 2019

Op zaterdag 14 en zondag 15 september werd de landelijke open monumentendag gehouden. Evenals in voorgaande jaren vond dit evenement ook in de voormalige gemeente Haren plaats op zaterdag 14 september. Het landelijke thema luidde: 'Plekken van Plezier'. De organisatie was in handen van het Historisch Platform Haren waarvan Old Go deel uit maakt. Ook dit jaar was er een koppeling gemaakt met de Dag van de Harener Geschiedenis. Nieuw was dit jaar dat er over bepaalde zaken overleg was met mensen van de gemeente Groningen waarvan Haren nu deel uit maakt. Die samenwerking verliep voortreffelijk.

Door Henk Bazuin

Café Friescheveen

De werkgroep van het HPH heeft gebrainstormd over het thema. Welke plekken van plezier zouden in aanmerking kunnen komen om er een evenement omheen te organiseren?

De plekken van de beide zwembaden (Appelbergen en Paterswoldsemeer) vielen direct af omdat ze er eenvoudig weg niet meer zijn. De kermis in Glimmen of de harddraverijen op de renbanen in Harenermolen en Noordlaren. Veel plekken passeerden de revue waarvan de haalbaarheid voor een daar te organiseren evenement te gering was. De commissie koos uiteindelijk voor drie misschien niet zo voor de hand liggende plekken.

De Dorpskerk in Haren, het terrein van de Watersportvereniging De Twee Provinciën aan de Meerweg en Paviljoen Appelbergen.

De Dorpskerk

De opening van de Monumentendag werd verricht door de wijkwethouder voor Haren, de heer Philip Broeksma, gevolgd door een inleiding van ds. Rudolf Oosterdijk met als onderwerp 'De kerk als plek van plezier'. In het koor van de kerk was een expositie ingericht met grote foto's van diverse plekken in de gemeente. Deze expositie werd geopend door mevrouw Gaby Poell, voorzitter van de werkgroep. Veel van de aanwezigen bezochten de expositie.

Daarna bestond er de mogelijkheid om de toren te beklimmen om op die manier van bovenaf een uitzicht te hebben van op delen van Haren. Hierdoor was er ook een kans de torenkamer te bezichtigen waar ooit Bernard van Galen (Bommen Berend) zijn bordje zuurkool heeft verorberd. Dit bordje werd van de tafel geschoten door Groningers. De kogel zit nog in de buitenmuur.

Op het plein voor de kerk was een kinderkermis opgesteld. De kinderen konden genieten van een rondje in de zweefmolen, een poging doen op de Kop van Jut (altijd prijs) te slaan en van een heerlijke suikerspin te proeven. En dat allemaal gratis en voor niets.

's Middags hield de voorzitter van Old Go, de heer Eppo van Koldam, in de Dorpskerk een lezing over 'Plekken van Plezier' in Haren.

Het terrein van de watersportvereniging aan de Meerweg Het Paterswoldsemeer is van oudsher een plek van plezier. De Twee Provinciën met z'n fantastische speeltuin, wie kent niet de beruchte kettingbrug. Ernaast het bassin met de bootjes waarin je kon varen. Dit was een zeer gewilde plek voor schoolreisjes.

In overleg met de voorzitter van de watersportvereniging VWDTP werd overeengekomen dat de stichting Oud Zeilend Hout op gezette tijden een vlootshow van oude zeilboten zou verzorgen aan de rand van het terras. Even van tevoren werd meegedeeld dat de oude zeilboten te bezichtigen zouden zijn aan de wal. In het naastgelegen instructielokaal werd een foto-expositie gehouden van de vele plekken van plezier aan de boorden van het Paterswoldsemeer.

Boten van de stichting Oud Zeilend Hout

Paviljoen Appelbergen

Dit paviljoen, begonnen als kiosk, bestaat meer dan 80 jaar. Het is een welkome plek voor wandelaars en fietsers om op het terras weer op verhaal te komen. De roze olifant is een gewild speelobject voor kinderen. De commissie achtte dit dus ook een goede locatie om als plek van plezier te dienen.

Rondvaartboot op het Paterswoldsemeer, 1936

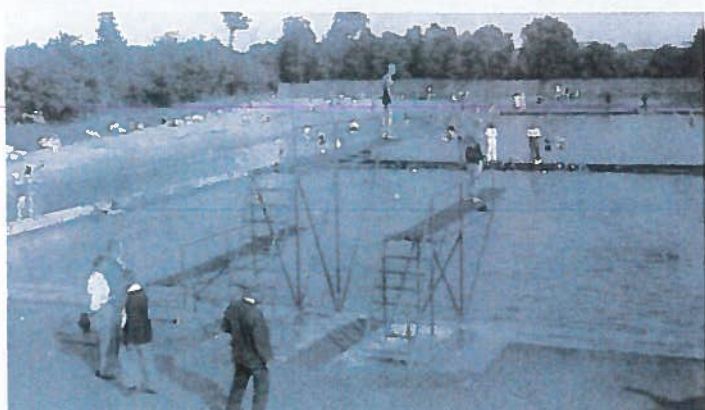
Voor kinderen bestond de mogelijkheid om een bosspel te spelen met als afsluiting een bordje patat. Verder kon men aan de hand van een routeboekje, speciaal voor deze dag gemaakt, langs alle gemeentelijke en rijksmonumenten wandelen, fietsen of met de auto. In Glimmen alleen al staan wel 25 monumenten.

Visplas 'Sassenhein'

Noordlaren

De Bartholomeuskerk was door omstandigheden zaterdag gesloten. Echter op zondag kon de kerk worden bezichtigd en werden er miniconcertjes op het kerkorgel gegeven, die veel belangstelling trokken.

Zwembad 'Appelbergen'

Molens

Ook de molens in Haren en Noordlaren waren geopend, ieder met hun eigen programma.

Fotowedstrijd

Er was een fotowedstrijd uitgeschreven met als onderwerp 'Plezier', dit door de lens van de fotograaf beleeft. Dit leverde een prachtig plaatje op van de Hoornschedijk met zicht op de molen.

De commissie van het HPH kan terugzien op een geslaagde dag waar vooral de zon aan toe heeft bijgedragen. Zowel de foto's van de beide exposities alsmede van de monumenten langs de fietsroute door Glimmen, kunnen worden bekeken op de website van Old Go. Er was gerekend op een grotere belangstelling. Mogelijk was het bloemencorso in Eelde een geduchte concurrent maar aan de mogelijkheden om met nostalgische gedachten terug te denken aan die oude plekken van plezier, kan het niet hebben gelegen.

Zweefmolen voor de Dorpskerk, onderdeel van de kinderkermis

Philip Broeksma

Monnikenwerk...

Twee jaar lang werkte Old Go-lid Wiebe Westra dagelijks aan zijn maquette van het voormalig klooster Yesse in Essen (Haren). Hij 'had wat steentjes over' van een eerder groter werk, de kerk met toren van Eenrum, en vroeg zich af of hij van de restjes het klooster kon nabouwen. En dat lukte geweldig! Op 1 oktober 2019 werd in kleine kring de maquette onthuld, door hemzelf en zijn vrouw, in het Bezoekerscentrum van Yesse. Velen keken verrast op van het prachtige sfeerbeeld dat hij neerzette, en ongetwijfeld ook van het feit dat hij alles, maar dan ook alles, zelf maakte en dat veelal van afval. Yesse kreeg het geheel, inclusief kap en muziek, gratis aangeboden!

Maquette

Ongelofelijk knap en een echt monnikenwerk. Wiebe werd behalve met mooie woorden bedankt met een boekje waarin het proces werd beschreven, al veel bezoekers waarderende woorden noteerden en alles omlijst werd met foto's gedurende 'het productieproces' genomen. Hij bleek geen foto's te hebben, waardoor hij er extra blij mee was!

'Vervlogen jaren in Haren' Herdruk

Vanwege herhaalde vraag is het boek 'Vervlogen jaren in Haren' door Henk Werners in herdruk verschenen bij de boekhandel in Haren.

Impressie van het boek

Onderstaande bedrijven en vrienden van Old Go hebben deze uitgave van Harens Old Goud mede mogelijk gemaakt

Bedrijven

- Dunning Makelaardij, Rijksstraatweg 207, tel. 5346699. Uw betrouwbare partner voor wonen
- Coöperatie Boomker+, Rijksstraatweg 205, tel. 5344013. Ook voor al uw historische boeken
- Dierenspecialzaak De Molen, tel. 5350215. Bij Discus Ekkelkamp vindt u alles voor uw huisdier
- Wijnhuis Enotria, Rijksstraatweg 222-1, tel. 5350974, info@wijnhuisenotria.nl. Voor Europese kwaliteitswijnen
- de koffiewinkel.com, De Brinken 1. Specialzaak in koffie en thee en voor heerlijke bonbons!
- Astoria catering-partyservice, tel. 5345200, info@astoria.nl. Intermezzo, Sassenheim; als u iets te vieren heeft
- Hans Anders Opticien, De Brinken 14, tel. 4030896. Brillen, zonnebrillen, lenzen
- TIB totaal installateurs: al 33 jaar een begrip in Haren, tel 5349902. Vandaag gebeld? Vandaag hersteld!
- TOTAL Tankstation P. Winterwerp, Rijksstraatweg 227-A, 050-5340757, Tanken Wassen en Shop.

Vrienden

- Fam. Brunt Haren

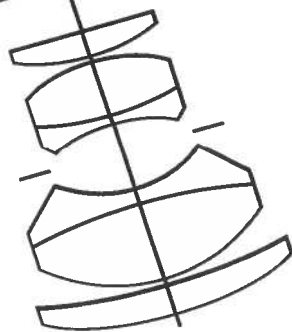
Wordt óók Vriend van Old Go!

Voor informatie: redactie@oldgo.nl

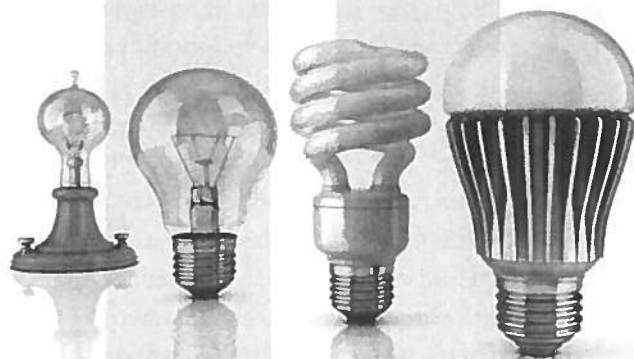
luchtfotografie
boven heel Nederland

**AEROPHOTO
EELDE**

INFO@AEROPHOTOEELDE.NL
WWW.AEROPHOTOEELDE.NL
telefoon: 050 - 309 5551

Konings
TOTAALINSTALLATEURS

Rijksweg 208 - 210 9752 BR Haren
☎ 050 5344735 Fax 050 5344138
www.koningstotaalinstallateurs.nl

DIGNO computers

Computers • Software • Reparaties • Netwerken

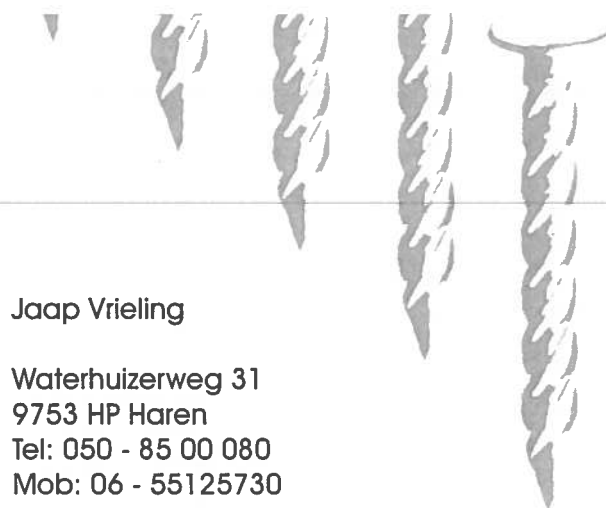

Rijksweg 132 • 9752 BL Haren • Tel.: 050-5349965 • info@digno.nl • www.digno.nl

Atelier "de Clou"

ATELIER VOOR BOUWKUNDE

Jaap Vrieling

Waterhuizerweg 31
9753 HP Haren
Tel: 050 - 85 00 080
Mob: 06 - 55125730
Email: info@declou.nl

Feesten in de kerk

Onder deze titel hield ds. R.P. Oosterdijk een lezing op Open Monumentendag 2019. Harens Old Goud mocht deze lezing opnemen in het blad.

Vervelend echter was dat het stuk te groot is om hier te plaatsen. Daarom werd besloten de hele lezing op de website te zetten en een samenvatting in het blad op te nemen. Lees daarom vooral de hele lezing op de website.

Deze samenvatting werd gemaakt door Roelof van Wijk

Na een inleiding over wat feestvieren eigenlijk in zou kunnen houden vond er een indeling in tijdvakken plaats. Periode van de middeleeuwen, van na de reformatie en de reductie in de 19e eeuw en van de Dorpskerk na de 2de wereldoorlog.

Vermoedelijk was er in de middeleeuwen en mogelijk ook wel later dichtbij de kerk een herberg, zodat na de plechtige en sacrale viering van doop of huwelijk, de herberg de uitgesproken plaats was waar feest gevierd kon worden. Ook het huwelijk werd in de kerk gesloten door de pastoor, pas na de tijd van Napoleon kwam het plaatselijk bestuur er aan te pas. Vakanties kende men in die tijd niet, er waren voldoende feestdagen van heiligen die in aanmerking kwamen om een feest te vieren en een vrije dag zonder werk te hebben.

De doop werd in de kerk plechtig gevierd, meestal door onderdompeling en heel vaak direct na de geboorte, een enkele keer was de moeder erbij aanwezig. Het doopfeest werd in de naburige herberg gevierd met veel drank, zo ook het carnaval, waarbij vaak de hele kerkelijke hiërarchie op de kop werd gezet. Een ezel werd pastoor en de gemeente beaamde het gebalk met 'iaaa'..., in plaats van met amen, zoals in de normale dienst gebruikelijk was.

Na de reformatie en de daarop volgende reductie in 1594 van het Gorecht dat onder de stad Groningen viel, werd ook het kerkelijk leven ge-re-organiseerd, misschien beter ge-her-organiseerd, de preek werd nu het belangrijkste onderdeel en ook het kerkgebouw werd daarop aangepast. Was vroeger het koor in de middeleeuwen een belangrijke plaats, nu werd dat het schip van de kerk, er moest een preekstoel komen, groter dan dat wat er eerst was en later ook zitplaatsen voor de gelovigen, want de preek duurde lang. Later werd zelfs verboden de preek langer dan een uur te laten duren. Er verscheen een zandloper op de preekstoel. Het doopvont verdween uit de kerk, een doopschaal die aan de leuning van de preekstoel werd opgehangen voldeed ook. De kinderen werden meestal in de eerste kerkdienst na de geboorte gedoopt. Het huwelijk werd meestal na de dienst gesloten, wel door de predikant. De feesten op heiligendagen werden ook afgeschaft, evenals het carnaval; zelfs tegen

het Sinterklaasfeest werd gefulmineerd: het volk moest 'verheven' worden, kortom het feest werd naar de herberg gedirigeerd. Ook de eucharistie uit de middeleeuwen, dat nu het avondmaal werd genoemd werd van de feestelijkheid ontdaan, het werd een serieus sacrament en werd zelfs opgeschoven als er een kermis gepland was. Feest in de kerk werd steeds meer een openbaar feest met uitspattingen. Het plaatselijk bestuur had het er druk mee. Soms trad de kerkenraad op tegen degene die zich te buiten was gegaan en legde ook een kerkelijke straf op.

Ds. Oosterdijk vertelt tijdens OMD

De 19e eeuw was er een van veel gezapigheid. De oorlogen speelden zich veelal af buiten het vaderland en door het gebrek aan 'media', kranten waren er slechts heel sporadisch, wist men er weinig van. Markten waren er wel, maar dat was voornamelijk handel en daarna pas was sprake van een feestelijke stemming en die speelden zich buiten het zicht van de kerk af.

De avondmaalsviering werd ook minder feestelijk. Men ging aan tafels zitten ter viering en omdat er nu eenmaal geen tafel groot genoeg was werd er in groepen gevierd wat niet bevorderlijk was voor de gezamenlijkheid van de viering.

Na Napoleon in 1811, trok de burgerlijke gemeente de huwelijksplechtigheid naar zich toe en van een kerkelijk inzegening werd niet meer altijd gebruik gemaakt. Ook de doordeweekse dienst verviel en een feest vond niet meer in de kerk maar vaak in de kroeg plaats. Nadat Napoleon het veld had geruimd en het koninkrijk Nederland was ontstaan, was de kerk een middel tot nationaal bewustzijn en burgerzin. Zo werden de gelovigen in Utrecht 'gemaand' aandacht te schenken aan het 300 jarig bestaan van de Unie van Utrecht. De staat herschiep de kerk tot een nationale kerk: 'de Nederlands Hervormde Kerk', ontwierp een nieuwe kerkorde, waarin ook plaats was voor gezangen wat lang niet algemeen werd gewaardeerd. Ook in Haren ontstonden vele verenigingen voor jong en oud en naast de kerk werden zalencentra gebouwd. Zo

ontstond ook het 'Ons Centrum', dat als vergaderlokaliteit dienst deed, maar ook als feestzaal. Vaak bestonden die feesten uit een voordracht van een of andere redeenaar en het zingen van bijpassende psalmen.

Dorpskerk in Haren met spits

Een beetje gechargeerd zou je kunnen zeggen dat in de 19de eeuw de samenleving in de kerk trok: ze werd, keurig, fatsoenlijk, gezapig. Maar al lang voor de oorlog begon de uittocht: de samenleving wierp de banden van kerk en godsdienst langzaam maar zeker af en emancipeerde zich. Ook de opkomst van bijvoorbeeld het Gereformeerde volksdeel kun je zo interpreteren: als emancipatie van de (gereformeerde-) gelovige mens ten opzichte van de (Hervormde) kerkinstituut. Vooral na de Tweede Wereldoorlog bleek hoe kerk en samenleving niet meer samenvielen. De bevrijding van Haren op 15 april 1945 werd natuurlijk gevierd. Er zal ook in de kerkdienst uitgebreid aandacht aan zijn besteed, maar in de annalen kan ik daar weinig van terugvinden. Bij terugkeer van de klok van de Dorpskerk werd aan de schooljeugd het gedicht *De ballade van de Kerkklok van Lidy van Eysselstijn* uitgereikt. De dichteres was actief geweest in het verzet en had het gedicht gemaakt ter gelegenheid van de wegvoeuring van de klok.

Wel staat in de kerkenraadsnotulen van maart 1946 dat een comité was opgericht voor de eenjarige herdenking van Harens bevrijding en dat er in de Dorpskerk een dankdienst zal zijn.

Na de oorlog werd de Dorpskerk het decor van de jaarlijkse 4 mei herdenking: eerst de kranslegging voor de kerk, daarna de plechtigheid in de kerk. Geen feest, maar wel bedoeld als opmaat tot het bevrijdingsfeest op de volgende dag.

Zo langzamerhand werd het gewoon om niet-kerkelijke feesten, mits met een passende aanleiding en in gepaste vorm, in de Dorpskerk te houden. In 1990 werd de Stichting Dorpskerkconcerten Haren opgericht, die jaarlijks een vijftal concerten in de kerk organiseert en speciaal jong talent op weg naar het concertpodium wil ondersteunen. Muziekfeesten dus.

Jubilea worden soms in de kerk gevierd. Boekpresentaties vinden hier plaats met een hapje en een drankje. Een groots kerkelijk feest was de her-inwijding van de Dorpskerk tijdens Pinksteren 2015. De Hervormde Gemeente had de Kerkboerderij gesloten en de Dorpskerk, binnen de grenzen van het historisch verantwoorde, heringericht. Dat was een kerkdienst waarin alle liturgische registers werden opengetrokken, waarna de gemeente aan de koffie, de borrel en de broodjes ging.

Dorpskerk Haren met zadeldak

Meindert Gerben Eelkema, wie kent hem (niet)?

Bijna iedereen in Haren en omgeving kent het Helperswembad. Maar weinig mensen weten dat Meindert Gerben Eelkema (1883-1930) de architect is én dat hij veel woningen in Haren heeft getekend en gebouwd. Eelkema was vooral actief in Helpman en Haren. Verschillende van zijn bouwwerken zijn aangewezen als gemeentelijk of rijksmonument. De bekendsten zijn de dienstwoning bij Sassenbein (1922) in Haren, het Helperswembad (1925) en Huis Eugeria (1930) in Groningen.

Door Hermien Noordhoff

Meindert Gerben Eelkema, doorgaans M.G. Eelkema genoemd, werd op 1 juni 1883 in Elp gemeente Westerbork geboren. Als Meindert Eelkema 17 jaar is gaat hij als timmerman in Groningen werken waarna hij door het volgen van privé lessen en een opleiding aan de 'Burger Avond Teekenschool Academie Minerva' in de Oude Boteringestraat, opzichter wordt. In 1903 komt hij als chef de bureau in dienst van architect A.J. Sanders, H.W. Mesdagstraat 17a te Groningen. Als Sanders in 1909 na een hartinfarct onverwachts op 40 jarige leeftijd overlijdt, neemt Eelkema het bedrijf over.

Op 27 maart 1910 trouwt Eelkema in Haren met de uit Helpman afkomstige Hermina Jacoba Suers (1885-1972), dochter van Gerhard Suers (1854-1932) en Berendina Bussemaker (1856-1922). Eelkema gaat wonen aan de Tweede Willemstraat 36a te Groningen waar hij ook zijn architectenbureau heeft. In 1916 verhuist het gezin naar de Verlengde Hereweg 8 (woonhuis) en 14 (architectenbureau) Groningen, een woningcomplex dat hij in 1916 gebouwd heeft. Dit complex is een Rijksmonument. In 1926 verhuizen de Eelkema's naar Verlengde Hereweg 146 Groningen, een dubbel rietgedekte villa die hij in 1925 gebouwd heeft. Eelkema overlijdt in Groningen op 8 juni 1930 op 46 jarige leeftijd na een ernstige ziekte, hij leed aan astma. Hij is begraven op begraafplaats Eersveld in Groningen. Het architectenbureau wordt in juli 1930 overgenomen door H.B. Bulder, die chef de bureau was.

Bouwstijlen

Eelkema is beïnvloed door de expressionistische architectuur van de Amsterdamse School. De stijl is in Groningen niet letterlijk gekopieerd, het is minder uitbundig maar de ambachtelijke en traditionele baksteenarchitectuur, de verspringende en overstekende daken en glas in lood zijn duidelijk

delijk zichtbaar. Eelkema zag het als een soort 'beeldhouwen in architectuur'. Eelkema tekent meestal woningen met pannen dak of rietdak met ingewikkelde constructies. Platte daken komen minder vaak voor. De huizen zijn dikwijls gekenmerkt door ornamenten die zwart geschilderd zijn op de stenen van de gevels. Daarnaast zijn er geen duidelijke kenmerken.

Archiefonderzoek voormalige gemeente Haren

In 2019 zijn alle bouwaanvragen van 1915 tot en met 1930 in het archief van de gemeente Haren doorgenomen om te achterhalen welke panden door Eelkema zijn ontworpen. Uit de archiefstukken komt het beeld naar voren van een zorgvuldige punctuele architect die hoge eisen stelt aan tekeningen, brieven en bouw. Bekend is dat Eelkema voor de bouw gebruik maakte van 'ambachtslieden die hun vak, of het nu ging om metselen, timmeren of werken met glas-inlood, buitengewoon goed verstonden'. De bouwtekeningen zijn krachtig getekend op mooi stevig blauw papier. Rechts onderaan staat stevast de ondertekening soms met plaats en datum: DE ARCH: M.G. EELKEMA.

Ondertekening op de bouwtekening

Op dit moment zijn bijna 50 panden in Haren bekend, waarvan Eelkema de architect is. Daarvan staan er 19 aan de Rijksstraatweg, 4 aan de Julianalaan, 1 aan de Lokveenweg, 4 aan de Westerse Drift en 20 aan de Meerweg. Alle woningen die in het centrum van Haren zijn gebouwd, zijn in de loop van de jaren verbouwd en winkel geworden. Erkers en voortuinen zijn verdwenen. De verdiepingen boven de winkels hebben meestal nog wel een woonfunctie. Op één winkelpand is later een extra verdieping gebouwd. Eén vrijstaande woning buiten het centrum is winkel geworden. Een aantal van de bouwopdrachten aan de Rijksstraatweg komen hieronder aan de orde. De bedoeling is om later in een volgende editie terug te komen op de andere panden.

Bouwopdrachten aan de Rijksstraatweg in Haren

Hotel pension 'La Promenade'

De eerste bouwactiviteit in Haren is Rijkstraatweg 99 en 101. Het betreft de verbouw van hotel pension 'La Promenade', later 'Handy' en tegenwoordige Villa 'Aaf'. Kastelein Jan van Hemmen werd al kort na de opening (1904) van zijn hotel vermoord. Zijn weduwe zette het bedrijf nog door maar verkocht het pand in 1910. Eelkema verbouwde het in 1919 tot een beneden- en bovenwoning.

Huize Welkom

'Huize Welkom', Rijkstraatweg 59, is het enige rietgedekte landhuis in chalet- en Engelse Landhuisstijl gebouwd. Het heeft gebrandschilderde glas-in-lood ramen van de bekende glazenier Willem Bogtman (1882-1955). Het huis is in 1915 gebouwd, de opdrachtgever was J. Heikens uit Groningen.

De Croockewitskamp

Er worden 7 vrijstaande woningen gebouwd: Rijkstraatweg 199, 201, 203, 200, 202, 226d en 262. De Croockewitskamp (226d; rechts op de foto) is de bekendste. De Croockewitskamp is in 1922 gebouwd in opdracht van J.W. Borgesius uit Groningen. De nummers 199, 201 en 203 zijn in de zeventiger en tachtiger jaren afgebroken en vervangen door nieuwe winkelpanden (Zeeman en deels Action).

Rijkstraatweg 200 en 202 zijn in 1921 gebouwd als vrijstaande woningen. Opdrachtgever was R. Vos sr. uit Groningen. Op huisnummer 200 beginnen de dames Duin en Niehof in 1930 een winkel in onder andere furnituren en textiel. In 1961 opent de familie J. van de Veen een café annex cafetaria, Astoria. Huisnummer 202

krijgt in 1928 een extra verdieping; het pand wordt in 1935 drogisterij De Gaper, eigenaar Jacob Reinders. De zaak wordt overgenomen door Fredrik ter Braake. Zijn dochter Ant sluit de winkel in 1988. Tegenwoordig is herenzaak de Heeren van Veelen er gevestigd.

Rijkstraatweg 200-208

Eelkema ontwierp twee beneden- en twee bovenhuizen voor 4 gezinnen: Rijkstraatweg 206 tot en met 212. De huizen zijn gebouwd in 1923, opdrachtgever was E.A. Muller uit Haren. Vanaf 1953 zijn de woningen beneden winkelpanden geworden. De firma Konings heeft de benedenwoning en één bovenwoning samengevoegd tot één pand.

Rijkstraatweg 226, kruidenier Meijer

Rijkstraatweg 226 is in 1921 gebouwd als los woonhuis en winkel. Eelkema was de opdrachtgever. De winkel in kruidenierswaren en comestibles van B. Meijer wordt in 1942 overgenomen door B. Wakker. In 1963 worden de beneden panden verbouwd tot één winkel. In 1978 volgt een ingrijpende verbouwing tot Chinees restaurant. Het pand van weleer is nauwelijks meer te herkennen.

Eelkema niet erg bekend

Hoewel Eelkema veel in Haren heeft gebouwd is hij toch onbekend gebleven. Met dit artikel hoop ik hem uit de vergetelheid gehaald te hebben. Op de website van Old Go www.oldgo.nl zijn foto's van alle huizen van Eelkema in Haren inclusief korte beschrijving per pand te zien.

Bronnen:

- *Archief van Haren met dank aan Henk Dröge en Eppo van Koldam*

Jonge geschiedenis: 1965

Onderstaande nieuwsfeiten zijn gelezen in de edities april t/m december 1965 van het Harener Weekblad. Nummers van het eerste kwartaal waren niet voorhanden.

Genoemde feiten zijn na ongeveer 60 jaar al weer achterhaald: het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid heeft plaats gemaakt voor eerst een asiëlzoekerscentrum en daarna voor woningbouw.

De tropische kas bij de Hortus is afgebroken en op het terrein van het nieuwe Diaconessenhuis in Groningen is een geheel nieuw woonwijk verschenen.

Ook de terreinen van de melkfabriek in Glimmen en de ijsfabriek in Onnen hebben plaats gemaakt voor woningbouw. Op de plaats van het oude gemeentehuis aan de Rijksstraatweg is winkelcentrum De Brinken gebouwd.

Door Henk Bazuin

April

Het Instituut voor Bodemvruchtbaarheid vestigt zich in Haren aan de Oosterweg. De aanleg van de proeftuinen is gestart. Het terrein is ongeveer 7 hectare groot. Het hoofdgebouw zal 5 bouwlagen krijgen.

Er is leegstand van de patiowoningen die gebouwd zijn aan de Muntinghlaan, de Clusiusweg en Hugo de Vriesweg. Er zijn verschillende meningen over dit type woningbouw waarbij de vertrekken gebouwd zijn rond een binnentuin. Van de 24 woningen staan er nog 9 te koop. De woningen zijn gebouwd door aannemersbedrijf Geveke. De prijs is vanaf fl. 59.000.-

Het nieuwe Diaconessenhuis aan de Van Ketwich Verschuurlaan in Groningen wordt na een bouwtijd van zes jaren geopend. In plaats van ziekenzalen zijn er ziekenkamers gebouwd voor maximaal 6 patiënten. De kamers hebben uitzicht op het Paterswoldsemeer.

Oud-inwoner van Haren, de heer Bolhuis uit Hengelo (Ov.) gaat een motel bouwen aan de afslag van de geprojecteerde Rijksweg 31 (nu A28). Er gaat gebouwd worden langs de Emmalaan. De naam zal zijn Postiljonmotel Haren.

Mei

De bouw van het bejaardencentrum De Zonnehof kan gaan starten. Het terrein is bouwrijp. Architect is Egbert Reitsma. Het gebouw krijgt vier woonlagen.

De oudste inwoner van Haren, mevrouw Huisman wordt 100 jaar. Ze woont in Avondlicht.

Het zwembad Paterswolde aan de Meerweg opent op Hemelvaartsdag. Een abonnement kost fl. 8,00 en zwemmers tot 18 jaar mogen naar binnen voor fl. 0,50.

Juni

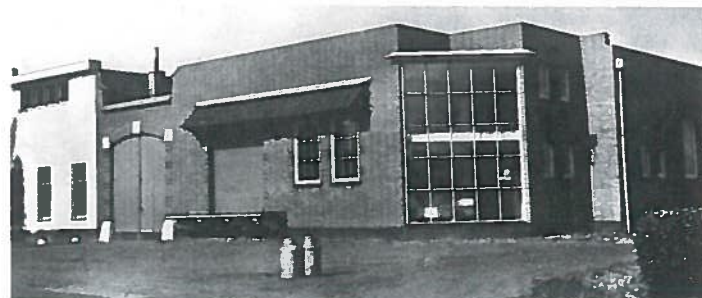
Hortus De Wolf krijgt een voor Nederland unieke tropische kas. Tevens wordt hier de biologische faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen aan de Kerklaan ondergebracht. De bouw gaat 3 miljoen gulden kosten.

Tropische kas Hortus in aanbouw

De opmars van aardgas is niet meer te stuiten. Het verbruik in Haren is binnen een jaar verdrievoudigd. De kolenhandelaren zien de toekomst van hun bedrijven niet al te rooskleurig tegemoet. Brandstofhandel Smid aan de Middelhorsterweg is ervan overtuigd dat er nog wel weer mensen terugkomen op de beslissing voor het gebruik van aardgas voor woningverwarming omdat ze toch liever de gezellige kolenwarmte hebben.

Ijsfabriek de Hoop produceert per uur 15.000 ijssticks, 6000 ijsbekers, 3500 desserts en 500 ijstaarten. Het bedrijf is nu eigendom van Unilever. Unilever produceert ook onder de naam OLA en VAMI. De namen De Hoop en VAMI zullen verdwijnen.

Ijsfabriek in Onnen

Juli

Camping de Fruitberg in Onnen wordt geopend door burgemeester Van Ketwich Verschuur. Er is plaats voor 200 tot 250 tenten onder en tussen de fruitbomen. Campingbeheerder is de heer A. Barelds.

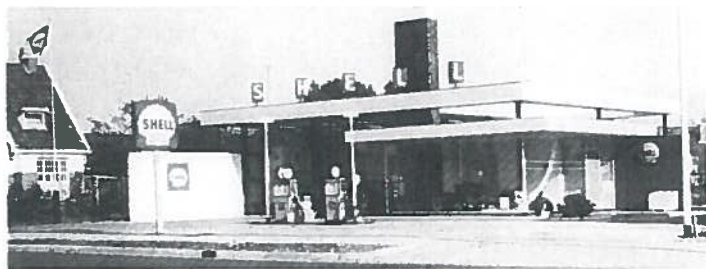
In een juli editie maken veel middenstanders bekend dat hun zaak is gesloten vanwege een vakantie. De meeste winkels sluiten 2 weken. Voor broodbakkers en broodbezorgers wordt een bak- en bezorg loze brood dag ingevoerd.

In de nieuwe woonwijk Tuindorp-Noord zijn dit jaar ongeveer 175 nieuwe woningen gebouwd. Dat is de helft van het aantal geprojecteerde huizen.

Augustus

Nederlands oudste inwonster, mevrouw De Bree-Meijer is op 107 jarige leeftijd overleden. Ze woonde in Avondlicht.

Er wordt een benzinstation aan de Nieuwlandsweg geopend.

Garage en Shellstation Nieuwlandsweg

September

B&W stellen de raad voor om aan H.M. de Koningin te verzoeken het maximum aantal drankvergunningen voor de verkoop van sterke drank per 1 januari op 19 te stellen.

In de Tuindorpschool wordt een gasgestookte CV-ketel geïnstalleerd. Kosten fl. 10.000.-

Dankzij 'Het Nut' in Haren wordt een zogenaamde 'snieschoule' gevestigd in de kantine van de gymzaal aan de Oude Brinkweg. (Deze kantine is nu het gedeelde onderkomen van onze vereniging Old Go).

Oktober

Er zijn plannen om een derde predikant van de Gereformeerde kerk in Haren te benoemen. Ook zal een pastorie naast de Gereformeerde kerk in Glimmen worden gebouwd.

De eerste woningbouw in de nieuwe wijk De Molenbuurt, is gestart. Er wordt o.a. een bungalow gebouwd met een bouwtijd van de ruwbouw van één dag.

De coöperatieve zuivelfabriek 'De Toekomst' in Glimmen zal nu ook de productie van kaas stopzetten. De productie van boter was al eerder stilgelegd. De fabriek is in eigendom van de DOMO en zal alleen nog ontvangststation van melk blijven die daarna wordt afgevoerd naar de fabriek in Groningen. Er werken nog 6 personeelsleden.

Melkfabriek Glimmen

November

De productie van ijs door Unilever, eigenaar van de N.V. Stoomzuivel- en roomijsfabriek 'De Hoop' in Onnen, zal in februari 1966 worden gestopt. Voor de circa 35 personeelsleden zijn er plaatsingsmogelijkheden in andere Unilevervestigingen zoals de IGLO conservenfabrieken van Aardenburg in Hoogeveen. Ook zijn er mogelijkheden voor tewerkstelling bij de varkensslachtfabriek van Udema in Gieten.

De nieuwe zaterdagvoetbalclub 'Gorecht' is officieel ingeschreven bij de afdeling Groningen van de KNVB.

December

In verband met de aanleg van Rijksweg 31 (Groningen – De Punt) heeft Rijkswaterstaat een stuk grond ter grootte van 1 hectare nodig van Sassenheim, in eigendom van de hengelaarsvereniging Groningen. In ruil hiervoor zal de vereniging de zogenaamde Zuidplas ontvangen.

De conciërgewoning in het gemeentehuis aan de Rijksweg wordt verbouwd tot administratieve werkruimte. Dit mede naar aanleiding van een besluit om voorlopig geen nieuw gemeentehuis te gaan bouwen.

Oud gemeentehuis in Haren

Twee naamloze paadjes

Vanaf de Kerkstraat lopen in zuidelijke richting twee paadjes. De ene loopt tussen het filiaal van Albert Heijn en de begraafplaats. De andere vanaf de poort bij de slagerij tegenover de dorpskerk naar de Oude Hoflaan. Deze naamloze paadjes vinden hun oorsprong op de Olde Hof van Haren. In uitgave nr. 7 van de Harener Historische Reeks, 'Driften, Stegen, Lanen, straatnamen in Haren', geschreven door dr. F.C.J. Ketelaar worden ze niet genoemd. Zelfs niet in de aanvulling hierop.

Door Roelof van Wijk

In een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden van 16 juli 1937 wordt echter wel een naam gebruikt. Er wordt bericht dat de gemeente Haren ten behoeve van een te maken stratenplan van plan is een huis aan het Huttenpadje te verkopen op afbraak. Een tweede huis, dat te koop wordt aangeboden staat aan de Kerkstraat.

Voormalige Huttenpad, Oude Hoflaan naar de Kerkstraat

Het Huttenpadje

Dat stratenplan, het zogenaamde 'plan Mekel', behelst plannen om een nieuwe verbinding te maken tussen de Kerkstraat, de Terborgsteeg en de Onnerweg. Deze verbinding zou de Oude Hofsweg moeten gaan heten. Ter verduidelijking: de Oude Hofsweg is nu de Oude Hoflaan. Het betreffende gedeelte van de Onnerweg is nu de Jachtlaan en het bedoelde gedeelte van de Terborgsteeg is nu de Prins Bernhardlaan. Het 'plan Mekel' behelste de aanleg van straten op de gronden, verworven door de heer Mekel, en het bouwrijp maken daarvan en het maken van richtlijnen voor het bouwen van woningen daarin.

Een van de af te breken huizen stond aan het 'Huttenpadje' en daarmee is de naam van de verbindingsweg bekend. Het is een bestaand pad dat van de Kerkstraat leidde naar een boerderij, gelegen op de zuidwesthoek van de kruising Prins Bernhardlaan en Oude Hoflaan. De boerderij (een oude hof) was destijds van de familie Pauwels en werd later als woning gebruikt door de familie Hendrik Veenhoven (timmerman). In 1927 was het adres: Terborgsteeg A 298.

De twee aangeboden huizen waren eigendom van de heer Benedictus Henricus Mekel (1873-1939), directeur van

Pauwelspad getekend

door Bernardus Buenick

een tricotagefabriek in Helpman. Hij was in het bezit gekomen van de beide huizen bij de koop van de grond rond de boerderij Pauwels en in 1923 werd door de gemeente Haren zijn grond in Haren en daarmee ook de huizen overgenomen.

De beide huizen werden op afbraak verkocht aan de heer J. Holstein, voerman te Haren.

Het Pauwelspadje

De familie Pauwels, die op de oude hof woonde, maakte gebruik van een eigen pad om ter kerke te gaan. Ze woonden de diensten in de Hervormde Dorpskerk bij. Ze liepen dan over hun 'eigen' land richting de Kerkstraat, ongeveer ter hoogte van de onderdoorgang naast wat nu een slagerij is, maar waar vroeger een diaconiehuis was gevestigd van de Hervormde gemeente.

Voormalig Pauwelspad, Oude Hoflaan naar de Kerkstraat

Bij het aanleggen van de Oude Hoflaan is dus duidelijk rekening gehouden met de oude voetpaden: het Pauwelspadje langs de zuidkant van het kerkhof aan de Kerkstraat en het Huttenpadje tussen het kerkhof en de supermarkt.

Op een oudere kaart van de historische kern van Haren is het Huttenpadje wel aangegeven, maar niet genoemd, terwijl het Pauwelspadje niet is aangegeven als een openbaar pad. Uit het plakboek van Geert Bazuin, hij woonde aan de Kerkstraat en is inmiddels overleden, kwam een schets te voorschijn van het Pauwelspadje, maar ook in het Harener adresboek uit 1927 is dezelfde schets gepubliceerd. Waarschijnlijk is die voor 1914 gemaakt, omdat de toren van de Dorpskerk nog in de oude staat is getekend.

Bronnen:

- Nr. 7 van de Harener Historische Reeks: 'Driften, Stegen en Lanen, straatnamen in Haren' door Dr. F.C.J. Ketelaar

Uit ons fotoarchief Deze keer een aantal foto's van winkels in Haren, die een nieuw pand hebben gekregen

Boekhandel Boomker, Rijksstraatweg tot oktober 2019

Boekhandel Boomker, Raadhuisplein

Groentewinkel Berends, Anjerlaan tot januari 2017

Groentewinkel Berends, Anjerplein

Jumbo Supermarkt, Anjerlaan tot januari 2017

Jumbo Supermarkt, Anjerplein

- *Onderhoud*
- *Reparatie*
- *Advies*
- *Verkoop*
- *Alle grote merken*
- *Gratis halen en brengen*
- *Al meer dan 75 jaar*

De Gazonmaaier Haren

Uw specialist in gazon-, zit- en robotmaaiers!

E.M. van Koldam
P.J. Noel Bakerstraat 86
9728 WD GRONINGEN

050-5345120 www.gazonmaaier.nl

Mokken LAMINEREN CANVAS
PRINT AFWERKING *Kleding*
 STANSEN **DRUK** SIGN
Ontwerp GEBOORTE
BANNERS HUWELIJK
 INBINDEN

GVA

PRINT • DRUK • SIGN

G. VAN ARK | HAREN

KERKSTRAAT 32, HAREN | 050 - 534 74 47 | INFO@DRUKKERIJVANARK.NL